

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ (UNEC)
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Sahib Fərmanlı Mətləb oğlu

TƏŞKİLATIN İNNOVATİV İNKİŞAFINDA İNFORMASIYA
TƏMİNATININ TƏKMİLLƏŞDİRLMƏSİ

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı:

060509

Kompyuter elmləri

İxtisaslaşma:

İdarəetmənin informasiya texnologiyaları

Elmi rəhbər:

i.e.d., prof. Hüseynova A.D.

Magistr proqramının rəhbəri:

tex.e.d., akad. Abbasov Ə.M.

Kafedra müdiri:

tex.e.d., akad. Abbasov Ə.M.

BAKİ – 2020

MÜNDƏRİCAT

İXTİSARLARIN SİYAHISI.....	3
GİRİŞ	4
FƏSİL 1. TƏŞKİLATIN İNNOVATİV İNKİŞAFINDA İNFORMASIYA TƏMİNATININ ROLU ...	6
1.1 İnnovativ inkişafın əsas prinsip və xüsusiyyətləri.....	6
1.2. Təşkilatın innovativ inkişaf istiqamətləri	14
1.3. Müəssəsin innovasiya fəaliyyətində informasiya təminatının rolu.....	20
FƏSİL 2. AZƏRBAYCANDA TƏŞKİLATLARIN İNNOVATİV İNKİŞAFIYLA BAĞLI İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİ	29
2.1. Azərbaycanda mövcud olan təşkilatların informasiya təminatının təmin olunması	29
2.1 Hal-hazırda ölkədə və dünyada fəaliyyət göstərən bir sıra müəssələrin innovativ inkişafı ilə bağlı mövcud durumu	36
FƏSİL 3. KİÇİK MÜƏSSƏSİNİN İNNOVATİV İNKİŞAFINDA TƏKLİF EDİLƏN İNFORMASIYA TƏMİNATININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ MODULU	44
3.1. Təşkilatların üzləşdiyi problemlər və həll üsullarının analizi	44
3.2 Kiçik müəssəsin innovativ inkişafı üçün təklif edilən informasiya təminatının ümumiləşdirilmiş modulu	50
NƏTİCƏ.....	70
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	71
XÜLASƏ	74
ABSTRACT	75
АННОТАЦИЯ	76

İXTİSARLARIN SİYAHISI

ETI – elmi-texniki informasiya

EİM- Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi

İKT – İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları

İT – İnformasiya texnologiyaları

ETI – Elmi-texnoloji inkişaf

API –Application programming interface

MDB- Müstəqil Dövlətlər Birliyi

JSON – JavaScript Object Notation

ES – Enterprise System

Wi-Fi – Wireless Fidelity

YTP – Yüksək texnologiyalar parkı

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Hal-hazırda iş həyatında elmi və texniki proseslərin bütün qanunauyğunluqlarını və səmərəli tətbiqini özündə birləşdirən innovasiya sistemi inkişafı dayanmadan artmaqda davam edir .

Bu inkişafda istər iri istər kiçik müəssisə və təşkilatların rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, onların əsas vəzifəsi qeyri-adi fikir və ideyalar tapmaq, onları biznes layihələrinə çevirmək, müəssisənin iş fəaliyyətini artırmaq, vaxta qənaət etməyə effektiv iş çıxartmaq və eyni zamanda digər rəqib müəssisə və ya təşkilatlarla müqayisədə üstünlüyü əldə etməkdir. Əlbətdəki bütün bu sadalananların yerinə yetirilməsi, xüsusi və kifayət qədər mürəkkəb məsələdir. Bunun üçün ilk öncəlik müəssisənin düzgün şəkildə informasiya təminatıyla təmin olunmasıdır.

Bu öncəlik ilk növbədə müəssisənin real vaxt anındakı vəziyyəti təhlil etməyə təşkilatın innovasiya fəaliyyətində düzgün qərar çıxartmağa, problemə düzgün həll üsulu ilə yanaşmağa və problemin hələlinin lazımı zamanda icrasına kömək olur. Bu öncəliklərsiz heç bir müəssisənin innovativ inkişafı baş tuta bilməz. Ona görə müəssisələr üçün bu mövzu aktual və vacib məsələlərdən hesab olunur.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi müəssisənin innovativ inkişafını təmin etmək üçün həmin biznes müəssisələrində informasiya təminatının inkişaf strategiyalarını araşdırmaq, kiçik müəssisələrin iş prinsiplərini təhlil etmək, ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisələrin informasiya təminatıyla təmin olması zamanı istifadəçi və müəssisənin qazandığı üstünlüklər nəzərdən keçirməkdən ibarətdir. Bu məqsədlə disertasiyada kiçik müəssisənin innovativ inkişafında rol oynayan informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi üçün təklif edilən modula baxılmışdır.

Tədqiqatın obyekt və predmeti: Tədqiqatın obyekt kiçik müəssisənin innovativ inkişafında rol oynayan informasiya təminatıdır. Tədqiqatın predmeti

müəssisən innovativ inkişafı üçün istifadə olunan informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi amilləridir.

Araşdırmanın metodoloji və nəzəri əsaslarını ölkədəki innovasiyalı idarəetmə ilə bağlılığı olan tam düzgün şəkildə təqdim edilən faktlara və layihələr, müxtəlif təşkilatların iş təcrübə və prinsipinə əsaslanan gərəkli tədqiqat materialları haqqında informasiya tutur. Dissertasiyada diaqramlardan, müqayisəli təhlil, statistik göstəricilərdən və s. üsullardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın informasiya bazası Dissertasiya işini yazarkən müxtəlif informasiya mənbələrini araşdırmış, nəticə əldə etmək üçün müxtəlif dil xarici məqalələrdən eyni zamanda jurnallardan istifadə etmişəm. Dissertasiyama yüksək səviyyədə təqdim etmək üçün araşdırdığım informasiyanın eyni zamanda statistik göstəricilərin doğruluğuna əmin olmuş, bunun sayəsində müəyyən nəticələr əldə etmişəm.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqatda kiçik müəssisə üçün təklif olunan model innovasiyalı idarəetmə üzrə iş aparan digər müəssisə və şirkətlərdə istifadə oluna bilər.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi: Dissertasiyasının elmi yeniliyi müəssisənin innovasiyalı idarə olunmasında istifadə olunan informasiya təminatının öyrənilməsi, ölkəmizdə bu sistemlə fəaliyyət göstərən real təşkilatların müəyyənləşdirilməsi, onların mövcud durumu və qarşıya çıxan problemlərvə onların həll olunması məqsədilə lazımi tədbirlərin edilməsi istiqamətində təklif eyni zamanda tövsiyələrdən ibarətdir.

FƏSİL 1. TƏŞKİLATIN İNNOVATİV İNKİŞAFINDA İNFORMASIYA TƏMİNATININ ROLU

1.1 İnnovativ inkişafın əsas prinsip və xüsusiyyətləri

İnnovasiya sözü ingilis dilində innovation sözündən mənbələnir. Bu sözün tam anlamda mənası isə yeni qayda, yeniliklərin həyata keçirilməsi anlamına gəlir. İnnovasiya termini özündə yeni üsul və qayda eləcə də məhsul və ya texnologiya, eyni zamanda yeni hadisə anlayışlarını özündə birləşdirir. İnnovasiyanın əldə olunması, onun əhalinin və ya cəmiyyətin istifadəsinə təkrar verilməsi və reallaşdırılması, bütün sadalanan bu prosesi innovasiya prosesini əhatə edir. Elmin innovasiya prosesləri müxtəlif sahələrində gedir və istehsal mühitində tamamlanaraq, burada daxilə keyfiyyətə bir çox yeni dəyişmələrə səbəb olur. Yeni texnika və ya texnologiyaya, eyni zamanda istehsalatın və idarəetmənin yeni təşkili strukturu innovasiyaya aid edilə bilinir. Bu sadalananların hər biri bir biri ilə əlaqədardır və onlar müəssisə və ya təşkilatın istehsal gücünün inkişafının və istehsalatın səmərəliliyinin yüksəlməsində mühim pillələrdir.

Dünya üzərindəki bir çox alimlər innovasiya anlayışını öz tədqiqat obyekti və predmetlərindən uyğun bir şəkildə təhlil edir və araşdırırlar. Onlardan məsələn Y.P.Morozov innovasiyanı –təzə məhsul, istehsal, kommersiya və digər xarakterli sosial-iqtisadi və təşkilati-texniki istifadə yeniliklərdən, yeni səmərəli istifadə kimi A.İ.Priqojin isə qeyd edir ki, yeni texnika və texnologiyanın inkişafı, bunların yaranması, mənimsənilməsi və başqa obyektlərə diffuziyasının idarə edilməsi, M.Xuçek isə, Polşa lüğətində innovasiya təzə bir obyektin, yeniliyin islahatın tətbiqi kimi təsvir edir. İnnovasiyanın termininin müxtəlif aspektlərdən təhlili bu bür nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, həqiqqətəndə innovasiya tədqiq edildiyi aspektdən baxanda müxtəlif baxışlarla təsvir edilir.

Müasir dövrdə inkişaf etmiş dövlətlərdə müəssələrin və təşkilatların innovativ inkişafı biliyə, intellektual informasiya sistemlərinin təkmilləşdirilməsinə,

innovasiyaya, fəaliyyətlərinin təşkili məsələlərinin həll edilməsinə, yeni texnologiyalara və eyni zamanda informasiyanın yeni idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasına əsaslanır.

Biznes sahəsində innovasiya yenilik fərqliliyi, daha səmərəli və ya daha yaxşısını etmək mənasına gəlir. Bu isə məhz məhsuldarlığa, keyfiyyətə və ya dəyərə (daxili və xarici) müsbət dəyişiklik etmək üçün mövcud texnologiyadan istifadə etməklə bağlıdır.[6]

Getdikcə rəqabətin gücləndiyi mürəkkəb bir iş mühitində yenilik, inkişaf və müvəffəqiyyət əldə etmək üçün mübarizə aparmaq lazımdır. Bu sadalanan aspektlər informasiya texnologiyalarına əsaslanır. İnformasiya texnologiyaları rəqəmsal dövrdə iş mühitində davamlı müvəffəqiyyəti təmin etmək əsas şərtidir.

Son iki onillikdə yeniliyin ən əsas güc mənbəyi informasiya texnologiyaları (İT) olmuşdur və bu belə olmaqda davam edir.

Bu gün istər bir fermer, istərsə də bir əczaçılıq şirkəti olsanız da, marketinqə, satışa, müştəri dəstəyinə, biznes planlaşdırma, idarəetmədə İT həllər olmadan nail ola bilməz.

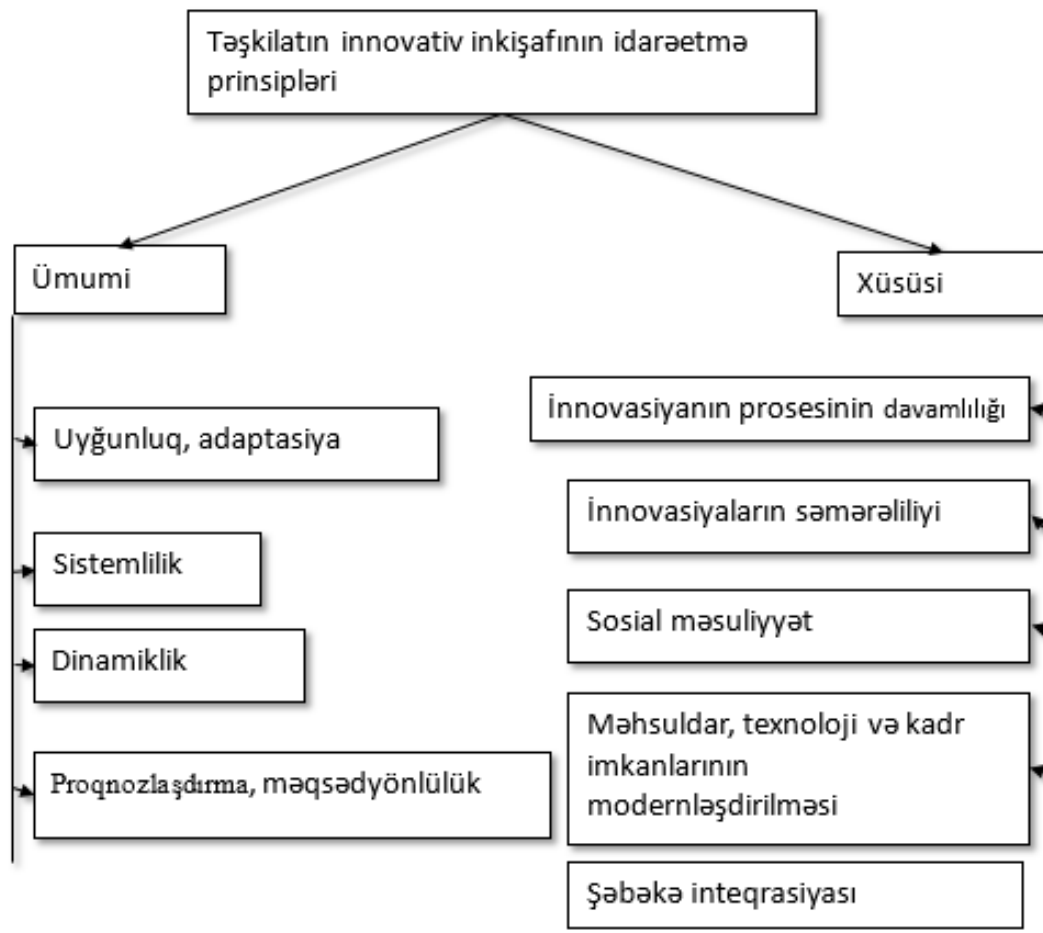
İnnovasiya paradiqmasını qəbul edən müəssisələr aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdirlər:

- Daha dəqiq iş planlamasına sahibdirlər
- Daha effektiv marketinqə sahibdirlər
- Daha yüksək qlobal satışa sahibdirlər
- Daha sistemli idarəetmə var
- Real vaxt monitorinqindən istifadə edirlər
- Ani müştəri dəstəyi təklif edirlər

Əslində, informasiya texnologiyalarından istifadə etmədən uzunmüddətli iş görmək və həmin işdə innovativ inkişaf əldə etmək mümkün deyil.

Sənaye təşkilatlarının innovativ inkişafının səmərəli idarə edilməsini təmin etmək üçün bir yenilik - idarəetmə sisteminin formalaşmasında ümumi konseptual

yanaşmaları müəyyən etmək lazımdır. İnnovasiya fəaliyyəti mallar və xidmətlər bazarında şirkətin strateji müvəffəqiyyətini, inkişafının sabitliyini müəyyən edən amildir.

Sxem1: Təşkilatın innovativ inkişafının idarəetmə prinsipləri

Təşkilatın innovativ inkişafının Uyğunluq, adaptasiya prinsipləri baş şirkətin və törəmə müəssisələrin idarəetmə sistemlərinin xarici və daxili mühitin təsirlərinə adekvat reaksiya və bu sistemlərin sosial-iqtisadi inkişaf tendensiyalarına və elmi-texniki tərəqqiyə uyğun olaraq məqsədyönlü şəkildə dəyişdirilməsini nəzərdə tutur.

Sxem1

Sistamlilik prinsipi funksiyaların rasiyal paylanmasını və yenilikçi məhsulun yaradılması prosesində ana və törəmə şirkətlərin qarşılıqlı təsirinin səmərəliliyini nəzərdə tutur.

Dinamlilik prinsipi zamanla baş verən dəyişiklikləri xarakterizə edən ana və yardımçı şirkətlərin daim innovativ inkişafı deməkdir.

Proqnozlaşdırma və məqsədyönlülük prinsipi innovativ inkişafın strateji menecmentinin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyinə əsaslanır və ana şirkətin qrupun bütün üzvlərinin maraqlarını nəzərə alaraq innovasiya prosesini modelləşdirmə qabiliyyəti ilə ifadə olunur.[5]

İnnovasiyanın prosesinin davamlılığı prinsipi, təşkilatın inkişafının innovasiya prosesini daim dəyişməyə və inkişaf etdirməyə əsaslanmasını təmin edir.

Təşkilatın innovativ inkişafını idarə etmək üçün sosial məsuliyyət prinsipi məhdud məsuliyyət ehtiyatlarının qorunması və səmərəli istifadəsi, ətraf mühitin qorunması və təbii tarazlığın qorunması ehtiyacları da daxil olmaqla sosial məsuliyyət standartlarını əks etdirən bu cür idarəetmə mexanizmlərini nəzərdə tutur.

İstehsalın, texnoloji və insan potensialının modernləşdirilməsi prinsipi yeni texniki həllər əsasında istehsalın və prosesin idarə edilməsinin və kadr hazırlığının yüksək səviyyədə avtomatlaşdırılmasına gətirib çıxarır.

İnnovasiya istehsalı iştirakçılarının şəbəkə inteqrasiyası prinsipi şəbəkə qarşılıqlı əlaqəsi ilə sinergik effekt əldə etməyə, bütün iştirakçıların fəaliyyətlərinin əlaqələndirilməsini və əlaqələndirilməsini təmin etməyə və şəbəkə daxilində birgə fəaliyyətlərə səlahiyyətli tərəfdaşları cəlb etməyə imkan verir.

Təşkilatın innovativ inkişafının idarə edilməsi prinsiplərindən sistemli istifadə effektiv idarəetmə sisteminin yaradılmasına imkan verəcək.[3]

Yeni texnologiyaların inkişafı şirkətin innovasiyalı idarəetməsi zamanı qərar qəbulu prosesində aktual istiqamətlərdən sayılır. Bu istiqamət zamanı, bir qayda olaraq, firmanın fəaliyyətində dəyişikliklər, misal üçün, yeni məhsulların

hazırlanması və satışa verilməsi eyni zamanda təzə texnologiyaların mənimsənilməsi prosesləri baş verir.

İnnovativ fəaliyyət mürəkkəb bir dinamik fəaliyyət və müxtəlif metodlar, amillər və iştirak edən idarəetmə orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsi ilə məşğul olan:

- elmi tədqiqatlar, yeni növ məhsulların yaradılması, texnika və əmək obyektlərinin təkmilləşdirilməsi, texnoloji proseslər və elmin, texnikanın ən yeni nailiyyətləri əsasında istehsalın təşkili formaları;

- elmi və texnoloji tərəqqinin planlaşdırılması, maliyyələşdirilməsi və əlaqələndirilməsi;

- iqtisadi qol və stimulların yaxşılaşdırılması;

- elmi-texniki tərəqqinin intensiv inkişafını sürətləndirməyə və sosial-iqtisadi səmərəliliyini artırmağa yönəlmiş bir-biri ilə əlaqəli tədbirlər toplusunu tənzimləmək üçün tədbirlər sisteminin hazırlanmasıdır.

İnnovasiya fəaliyyəti, məhsulların (malların, xidmətlərin) çeşidini genişləndirmək və yeniləmək, istehsal və istehsal texnologiyasını sonrakı mərhələyə keçirmək və daxili və xarici bazarlarda effektiv tətbiq etmək üçün tədqiqat və inkişaf nəticələrinin istifadəsinə və ticarələndirilməsinə yönəlmişdir. Müəssisənin innovativ fəaliyyətinin təşkili üçün ümumi prinsiplər olaraq tədqiqatçılar aşağıdakı kimi adlandırırlar:[11]

1. Hədəf istiqaməti, yəni innovasiyanın təşkili innovasiya prosesinin davamlı axmasına töhfə verməlidir. Burada fasiləsizlik innovasiya sisteminin bütövlüyü kimi başa düşülür ki, bu da innovasiya dövrünün mərhələləri vasitəsilə məlumat ötürülməsi zamanı mənfi cəhətləri aradan qaldırmağa kömək etməlidir;

2. Sistemli yenilik, yəni dəqiq müəyyən edilmiş funksiyaların, onların icraçılarının və qarşılıqlı əlaqələrinin olması;

3. Uyğunluq, müəssisənin xarici, daxili mühit amillərinin yeniləşmə proseslərinə onların dəyişmə meyllərini nəzərə alaraq təsirini əks etdirən ən adekvat kimi;

4. Bölmələrin səlahiyyət və vəzifələrinin optimal birləşməsi;

5. Səmərəlilik, yəni innovativ fəaliyyətin təşkili innovasiya dövrünün azaldılması, yeni məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılması, istehlakçıların istəklərinə vaxtında cavab verilməsi və s. İlə innovasiya prosesinin optimal səmərəliliyinə töhfə verməlidir .;

6. Hiyerarxiya, yəni sistemin istənilən şaquli və üfüqi səviyyələrində innovativ fəaliyyət elementləri arasında iyerarxik qarşılıqlı əlaqəni təmin etmək.

Bununla yanaşı, müəssisənin innovativ fəaliyyət təcrübəsi onun təşkili üçün xüsusi prinsipləri təyin edir [5]:

1. İnnovasiyanın axtarışı və inkişafını stimullaşdıran bir atmosfer yaratmaq;
2. Yeniliyin istehlakçının ehtiyaclarına yönəldilməsi;
3. İnnovasiya işinin prioritet sahələri müəssisənin məqsəd və vəzifələrindən irəli gəlir;
4. Yeniliklərin təşkili paralel həyata keçirilməsi prinsipi ilə həyata keçirilir;
5. İnnovasiya liderin səlahiyyətindədir və onun funksiyaları strateji innovativ problemlərin, təşkilati inkişafın məqsəd və istiqamətlərinin formalaşdırılmasıdır;
6. İnnovativ fəaliyyətlə məşğul olan bölmələr həll ediləcək vəzifələrin vəhdətinə malik olmalıdır və onların dəsti optimal olmalıdır;

İnnovasiya planlaşdırması bir sıra prinsiplərə əsaslanır. Mühüm prinsiplərdən biri, innovasiya planlaşdırmasının gələcək xüsusiyyətini təmin etməkdir. Bu prinsipə, planlaşdırma sisteminin proqnoza əsaslandığı və uzunmüddətli, orta müddətli və illik planları daxil olduğu təqdirdə hörmət edilir. Ən vacib prinsiplərə **proqram yönümlü planlaşdırma prinsipi** daxildir. Bu prinsipə uyğunluq böyük elmi-texniki problemlərin və innovativ layihələrin hazırlanması zamanı, son nəticələr çox daxili və sahələrarası münasibətlərin mürəkkəbliyindən və qarşılıqlı asılılığından asılı olduqda xüsusilə vacibdir.

İnnovasiya planlamasının fasiləsizliyi prinsipi, məlumatların davamlı yeniləməsinə (müşərinin tələbləri, bazar şərtləri və s.) Əsaslanan yenilik prosesinin

hər sonrakı mərhələsində planlaşdırılan göstəriciləri daim saflaşdırmaqdır. Hərtərəfli planlaşdırma prinsipi innovativ və sosial-iqtisadi planlaşdırmanın vəhdətinin təmin edilməsini, innovativ inkişafın nəticələrinin praktik istifadəsinin iqtisadi, sosial, ekoloji və informasiya nəticələrini müəyyənləşdirmək, habelə bütün növ xərc və nəticələrin uçotu və qarşılıqlı əlaqəsini əhatə edir. Mürəkkəbliyinə uyğunlaşma innovativ inkişafın planlaşdırılan parametrlərinin seçilməsində də zəruridir. Yenilikləri planlaşdırarkən yüksək texnoloji standartlar da daxil olmaqla xüsusi standartlardan istifadə olunur.

Ümumi innovasiya planlaşdırma prosesi aşağıdakı addımları əhatə edir:

- 1) seçilmiş strategiya əsasında müəssisə, şirkət və ya sub-sənayenin inkişaf tempinin qiymətləndirilməsi;
- 2) yeniliklər üçün perspektivli ehtiyacların müəyyən edilməsi, texnoloji proseslərin və avadanlıqların modernləşdirilməsi ehtiyacı;
- 3) elmi və texniki inkişafa ehtiyacların müəyyənləşdirilməsi;
- 4) elmi-texniki (innovativ) inkişafın həcmi təşkilatın mövcud mənbələri və elmi potensialı ilə müqayisə etmək;
- 5) mövzuların (layihələrin) seçilməsi, əhəmiyyətinə görə sıralanması və qüvvə və vasitələrin, ilk növbədə innovativ inkişafın əsas sahələrinə cəmləşdirilməsi və bazarın tələblərinə cavab verməsi zəruriliyi nəzərə alınmaqla həyata keçirilmə prioritetliyini müəyyənləşdirilməsi;
- 6) əməyin, maliyyə və maddi ehtiyatlarla təminatların əsaslandırılması ilə ətraflı yeniliklərin uzunmüddətli planının tərtib edilməsi;
- 7) illik tematik planın hazırlanması;
- 8) mövzu planlaşdırması.

Bu iş toplusunda ən başlıcası innovativ (elmi və texniki) inkişafa ehtiyacın müəyyənləşdirilməsidir. Sifariş portfelinin etibarlılığı, planların (uzunmüddətli və illik) yeniliyinin səmərəliliyi, müəssisələrin (firmaların, şirkətlərin) inkişaf proqnozlaşdırılan templərinə cavab vermək və son strateji hədəflərə çatmaq çox

dərəcədə innovativ inkişafa olan ehtiyacın düzgün müəyyən edilməsindən asılıdır. Buna görə elmi və texnoloji inkişafa ehtiyac duyulan əsas amilləri, onun yaranma prinsiplərini və tərkib hissələrini müəyyənləşdirmək vacibdir. [10]

1.2. Təşkilatın innovativ inkişaf istiqamətləri

Hal-hazırda bir çox ölkələrdə milli maraqlara çatmaq üçün innovasiya fəaliyyətinə yardım məqsədi ilə dövlətin təşkil etdiyi motivasiya gücləndirici tədbirlərə daha çox rast gəlinir.

Xarici ölkələrin təcrübəsində belə nəticə çıxartmaq mümkündür ki, iqtisadiyyatın inkişafı elmi-texniki bazarda, milli maraqların təyin edilməsində dövlətin mühüm rolu və motivasiya mexanizmləri sistemi ilə dövlətin innovasiya inkişafı mübadiləsinə fəal təsiri ilə ifadə edilir.

Təşkilatın innovativ inkişafını təmin etmək, şirkətin maraqlarını və eləcə də fəaliyyətini müsbət istiqamətdə yaxşılaşdırmaq üçün nüanslar vardır ki, onlara diqqət yetirmək vacib şərtidir.[7]

- Belə ki, yeni texnologiyaların inkişafı düzgün və iş üçün əhəmiyyətli qərarların qəbul edilməsi prosesində aktual hədəflərdən biri sayılır.

- Innovasiyanın tətbiqinə baxmayaraq qərar qəbul edərkən resursların düzgün şəkildə toplanıb yerləşdirilməsi, xarici mühitin təhlili və korporativ istiqamət kimi sadalanan strateji amilləri nəzərdən çıxartmaq olmaz.

Müəssəsinin strategiyasının funksiyanal olaraq reallaşdırılması, bir qayda olaraq, onun fəaliyyətində bir çox dəyişikliklərə, misal üçün , yeni məhsulların çıxarılmasına və bazara buraxılmasına və ya yeni texnologiyaların mənimsənilməsinə imkan verir. Təşkilatdakı istənilən müsbət istiqamətdə fayda verən gəliri artıran, şirkətin perspektivlərini yüksəldən dəyişikliklər innovasiyalar sayılır. Yəni, hazırda yeniliklər təşkilatın perspektiv inkişaf istiqamətlərini təyin edir.

Təşkilatın innovativ inkişafı onun idarəetmə fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. Şirkətin informasiya sistemindən maksimum fayda əldə etmək üçün bütün imkanlarından istifadə etmək lazımdır. Şirkət girişlərindən verilənləri emal etməklə məlumat sistemləri, əməliyyatları idarə etmək müəssəsinin iş fəaliyyətinin funksiyanal olaraq əhəmiyyətini artırır.

İdarəetmənin bir hissəsi məlumat toplamaq və yaymaqdır. Bu məlumat sistemləri idarəçilərə sürətli əlaqə yaratmağa imkan verərək bu prosesi daha səmərəli edə bilər. Elektron poçt tez və effektivdir, lakin menecerlər məlumatları ehtiyacı olan işçilərlə paylaşdıqları qovluqlarda sənədləri saxlayaraq məlumat sistemlərindən daha da səmərəli istifadə edə bilərlər. Bu rabitə növü işçilərə sistemli şəkildə əməkdaşlıq etməyə imkan verir.

Şirkətinizin əməliyyatlarını necə idarə etməyiniz, əldə etdiyiniz məlumatlardan asılıdır. Məlumat sistemləri daha dolğun və daha son məlumat təqdim edə bilər, bu da şirkətinizi daha səmərəli idarə etməyə imkan verir. Rəqiblər üzərində xərc üstünlüyü qazanmaq və ya daha yaxşı müştəri xidməti təklif edərək özünüzü fərqləndirmək üçün məlumat sistemlərinizin fərqli və üstün cəhətlərini üzə çıxarda bilərsiniz. [8]

Şirkətin müvafiq aspekt üzrə məlumat sistemi sizə lazım olan bütün məlumatları çatdırmaqla və qərarlarınızın nəticələrini modelləşdirməklə daha yaxşı qərarlar qəbul etməyə qısa zamanda işi bitirməyə kömək edə bilər.

Birdən çox seçim cəlbədicə görünərsə, müxtəlif ssenarilər işlətmək üçün məlumat sistemindən istifadə edə bilərsiniz. Məlumat sistemi eləcədə insan səhfinin qarşısını almaqda çox böyük kömək göstərir. Sistem avtomatlaşdırılmış olduğundan hesablama səhflərinin olması ehtimali ən aşağıdır. Burada əsas göstərici nəticənin qısa zaman ərzində vaxta qənaət etməklə istifadəçiyə çatdırılmasıdır.

Bazara təzə məhsul və proseslərin ilk dəfə olaraq çıxarılması eləcədə istifadəyə verilmiş məhsulda mühüm dəyişikliklərin olunması texnoloji yenilik sayılır. Funksionallıq cəhətdən bir-biri ilə əlaqəli olan Yenilik və texnologiya anlayışları, yalnız bir çox xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. İqtisadi cəhətdən yeni buraxılan hər bir texnologiya əlverişli sayılmaya bilər. Yenilik yəni İnnovasiya anlayışı mahiyyəti texnologiyanın iqtisadi baxımdan istifadəyə nə dərəcədə verilə bilməsini özündə birləşdirir. Texnologiya ancaq müəssisə və ya təşkilatların rəqabət üstünlüklərini artırmaq üçün deyil, bununla bərabər dövlətin inkişafı cəhətdən də böyük əhəmiyyət

kəsb edir. Bununlada belə nəticəyə gəlinir ki, texnologiya innovasiya ilə əlaqəli gedən proseslərə integrasiya edilə və öz təsirini bu cür üsulla innovasiyanın inkişafında göstərə bilər. Burada vurğulamaq lazımdır ki, hər bir innovasiyanın dərhal texnologiya ilə bağlamaq doğru deyildir. Humanistik psixologiyanın banilərindən olan amerikan psixoloqu **Karl Rensom** yeniliyi, cəmiyyət və ya bir qrup insan tərəfindən təzə olaraq qəbul edilən bir fikir və ya təcrübədir. Əgər hər hansı bir yenilik keçmişdə mövcud olsa olsa belə cəmiyyət bunu yeni olaraq qəbullanırsa, deməli bu yenilik olaraq qəbul edilir. Məsələn, hamımızın bildiyi internet təhsil sisteminin tətbiqləriylə əlaqələndirilib yeni bir forma alırsa bu ilk dəfə qarşılaşan insanlar üçün məhz belə bir tətbiqlər bir yenilik kimi qəbul olunur.

Hər təşkilat üçün təzə texnologiyaların öyrənilməsində məqsədyönlü prinsip onun məxsusi inkişaf xətti ilə istehsal fəaliyyətində üzləşdiyi problemlərin həll üsulunu tapılmasıdır. Ölkədaxilində texnoloji yeniliklərin yayılması və cəmiyyət tərəfindən həmin yeniliklərin qəbuluna bir sıra faktorlar təsiri qaçılmazdır.

Innovasiyalar həmişə yeni texnologiyaları özündə birləşdirməyə bilər. Təşkilati innovasiya pul xərclərini azaltmaq və ya təchizat xərclərinin aşağı salınması yolu ilə müəssəsin performansının əvvəlkindən daha da yüksək inkişafını nəzərdə tutur (məsələn, idarəetmədə təchizat zəncirinin elektronlaşması). Onuda nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, müəssisələrdəki hər bir yenilik və ya dəyişiklik innovasiya deyil və burada əsas hədəf yeniliyin mümkün qədər səmərəlilişdirici olmasıdır.

Təşkilatın innovativ inkişaf istiqamətlərindən biridə buradakı kadr hazırlığından başlamaqla innovasiya texnologiyalarından istifadənin təkmilləşdirilməsidir. Respublikamızın innovativ inkişaf perspektivi təzə düşüncəli və ideyalı yüksəkixtisaslı fərdlərin hazırlanmasını, bu fəaliyyət isə öz növbəsində Azərbaycanın təhsil sisteminin innovasiyalardan istifadə etməklə eyni zamanda onların tətbiqi ilə inkişafını gücləndirir. Buna nail olmaq üçün təhsil sistemində innovativ təhsil düşüncəsi dərindən araşdırılmalı və eyni zamanda tətbiq edilməlidir.

İnnovativ təhsil proqramları üzrə təhsil alan tələbələrin əldə etdikləri məlumatların tətbiqi əsasında digər təzə biliklər mənimsənilir. Təhsil müəssisələri bir-biri ilə rəqabəti zəiflətməsi, rəqabət mühitinin aşağı salınması, yeni formadafəaliyyət göstərəcək ali təhsil müəssisələrinin qurulmasını aktual məsələlərdən birinə çevirir. Pis hal olsada bunu vurğulmaq lazımdır ki, hal hazırda bu günki təhsil və buradan əldə edilən biliklərin qazanılması müasir elmi onunla bərabər inkişaf edən istehsalatın real təbatını ödəyə bilmir və geri qalır. İnnovativ təhsil müasir elmə elə bir integrasiyanı nəzərdə tutur ki, həmin innovasiya istehsalata integrasiya olaraq bərabər şəkildə müəyyən qanuna uyğunluqla bu prosesdə iştirak edə bilsin.

Müasir dövrdə bütün universitetlərin əsas strateji inkişaf istiqamətləri arasında başlıcası informasiya cəmiyyətinin ehtiyac və tələbini ödəyən bilən müasir kadrların hazırlanması, belə bir məqsədi hədəfləyərək innovativ təhsil siyasətinin qurulmasına böyük diqqət ayrılıb.

Müasir iqtisadiyyatda təşkilatın innovativ inkişafının əsas istiqamətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- kompleks mexanizasiya və avtomatlaşdırma;
- kimyəviləşdirmə;
- elektricləşdirmə;
- elektronlaşdırma;
- yeni materialların tətbiqi;
- yeni texnologiyaların mənimsənilməsi

Vahid mexanikləşdirmə və istehsalın avtomatlaşdırılması istehsalın bütün sahələrində, əməliyyatlarda və iş növlərində bir-biri ilə əlaqəli və bir-birindən asılı maşınlar, aparatlar, alətlər, avadanlıqların geniş tətbiq edilməsini nəzərdə tutur. İstehsalın intensivləşməsinə, əmək məhsuldarlığının artırılmasına, istehsalda əl əməyinin payının azaldılmasına, iş şəraitinin asanlaşdırılmasına və yaxşılaşdırılmasına və məhsulların mürəkkəbliyinin azalmasına kömək edir.

Beləliklə, mexanizasiya əl əməyini yerini alır, əsas və köməkçi texnoloji əməliyyatlarda maşınlarla əvəz edilir.

İnkişaf prosesində mexanizasiya bir neçə mərhələdən keçdi: ən çox əmək intensivliyi olan əsas texnoloji proseslərin mexanizasiyasında, həm də köməkçi texnoloji proseslərin mexanizasiyasına (kompleks mexanizasiya).

İstehsalın avtomatlaşdırılması - enerjinin, materialın və ya məlumatın əldə edilməsi, çevrilməsi, ötürülməsi və istifadəsi proseslərində insanın iştirakını tam və ya qismən əvəz etmək üçün texniki vasitələrdən istifadə deməkdir.

Avtomatlaşdırma növləri bunlardır:

qismən (fərdi əməliyyatları və prosesləri əhatə edir);

hərtərəfli (bütün iş dövrünü əhatə edir);

bütöv (avtomatlaşdırılmış bir proses bir insanın birbaşa iştirakı olmadan həyata keçirilir).

İstehsalın kimyəviləşdirilməsi - intensivləşdirmək, yeni növ məhsullar əldə etmək və artırmaq üçün kimyəvi texnologiyaların, xammalların, materialların, məhsulların tətbiqi nəticəsində istehsal proseslərinin təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur. Yeni texnologiyaların inkişafı bir çox istehsal və sosial-iqtisadi problemlərin həllinə yol açır. İstehsal prosesində köklü yeni texnologiyalar əlavə istehsal amillərini cəlb etmədən məhsul həcmi artırmaqla bəzən bəzi problemləri həl edə bilər. Yeni biotexnologiyaların inkişafı inkişaf etməkdə olan ölkələrdə aclıq problemlərini, ətraf mühitə təsir göstərmədən kənd təsərrüfatı zərərvericilərinə qarşı mübarizəni, dünya iqtisadiyyatının bütün bölgələri üçün xammalın mövcudluğunu və tullantısız istehsalın yaradılmasına kömək edəcəkdir.

İqtisadi islahatlar dövründə istehsalın azalması şəraitində yerli müəssisələr innovativ inkişaf sahəsində ciddi problemlə üzləşdilər. Əsas çətinliklər elmi-tədqiqat işlərinin maliyyələşdirilməsinin dövlət tərəfindən rədd edilməsi ilə əlaqədardır ki, bu da qurumlarda bu fəaliyyət növünün müvəqqəti dondurulmasına səbəb oldu. Ancaq bu gün bir çox Rusiya müəssisəsi bazar şərtlərinə uyğunlaşmağa

başladı və yerli sənayedə bir qədər yüksəliş oldu. Müəssisələrin özünü maliyyələşdirməyə keçməsi, böyük beynəlxalq təşkilatların investisiyalarının cəlb edilməsi müəssisələrin innovativ fəaliyyətinə yeni təkan verdi. Bundan əlavə, sənaye müəssisələrinin rəhbərləri innovasiya sahəsində strateji planlaşdırmanın bazar iqtisadiyyatı şəraitində bir şirkətin səmərəliliyinin artırılmasının əsas elementi olduğunu başa düşdülər. Bununla əlaqədar daxili investisiyaların bir hissəsi müəssisənin innovativ inkişafına yönəldilməyə başlandı.

Yeniliklər, tətbiqindən müsbət nəticə əldə etmək üçün yalnız əhəmiyyətli sərmayələr

deyil, həm də effektiv idarəetmə tələb edir.

1.3. Müəssənin innovasiya fəaliyyətində informasiya təminatının rolu

Hal – hazırda demək olarki bütün müəssisə və təşkilatlarda innovativ proseslərin ümumi təhlili, proqnozlaşdırılması və idarə olunması onun düzgün təşkil olunmuş informasiya təminatı əsasında həyata keçir.

Təşkilat və müəssisələr informasiyaları bütöv şəkildə strukturlaşdırıb təhlil edə bilmədikləri üçün onların qəbul etdikləri qərarlar və sənədləri layihələr müəyyən qədər zəif və arzu olunan səviyyəyə uyğun olmur.

Təşkilatların informasiya təminatının düzgün təşkil olunması innovativ texnologiyalar əsasında işlənilib hazırlanması yaşadığımız dövr üçün ən aktual və lazımı məsələlərdən hesab edilir.

21-ci əsrdə informasiya təminatının olması istənilən müəssisənin və ya təşkilatın innovativ inkişafının mühüm şərtlərindəndir. İnformasiya olmadan müəssənin fəaliyyətində konkret vəziyyəti təhlil edib qiymətləndirmək, aydın məqsədini müəyyənləşdirmək, təşkilatın innovasiya fəaliyyətində dügün qərar çıxartmaq, problemə dəqiq həll üsulu vermək və onun düzgün zamanda icrasına nəzarət etmək mümkünsüzdür.

Bəs informasiya təminatı dedikdə nə başa düşülür? İnformasiya sistemlərinin məlumat bazalarında həyata keçən iqtisadi proseslərin idarə olunması üçün nəzərdə tutulan informasiyaya informasiya təminatı deyilir. İnformasiya təminatı informasiya məhsulunun qəbul edilməsi və ya informasiya xidmətlərinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan müntəzəm fəaliyyəti ifadə edir.[11]

Müəssisənin informasiya təminatının və informasiya resursları toplanmasının təhlili prosesində texniki eləcə də proqram təminatı nəzərə alınmalıdır .

İnformasiya təminatının (İT) əsas komponentləri aşağıdakılardır:

1) idarəetmə strukturlarını(təşkilatlar,müəssələr) ən son informasiya və məlumatlarla təmin etmək,

2) idarəetmə sistemlərinin avtomatlaşdırılmasını təmin etmək üçün informasiya təminatından istifadə,

3) fərqli müəssisə və təşkilatların idarəetmə fəaliyyətinin təminatı təmin etmək informasiyadan istifadə və s.

İdarəetmədə yəni müəssisə və təşkilatlarda istifadə olunan informasiyaya olan yararlılığına qoyulan göstəricilər bunlardır:

- 1) aktuallıq
- 2) faydalılıq
- 3) aydınlıq
- 4) ilkin verilənlərin düzgün seçimi
- 5) məlumatların yığılması və onun təhlil edilərək emalı fasiləsizliliyi
- 6) dəqiqlik və etibarlılıq
- 7) optimal sistemləşdirilməsi

Sadələnən bu göstəricilərin hər birini ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirək.[12]

İnformasiyanın aktuallığı - İnformasiyanın aktuallığı informasiyanın hal-hazırkı anına uyğunluq göstəricisinin meyarını təyin edir. İnformasiya köhnələ bilər. Məhz belə fəaliyyətləri, xüsusilə, müəssisə və təşkilatları idarəetməsində nəzərə almaq lazımdır. Çünki bir az əvvəl aktuallığını saxlayan informasiya hal-hazırda aktual olmaya bilər.

İnformasiyanın faydalılıq - informasiyanın hansı dərəcədə dəyərli olduğunu müəyyənləşdirmək imkanını yaradır. Məsələn müəssisənin böyük bir ölçüdə zəngin informasiya bazası ola bilər. Lakin iş prosesində informasiyanın faydalılıq əmsalı başlıca əhəmiyyət kəsb edir. Lazım olmayan köhnəlmiş informasiyanın emalı müəssisənin işini gecikdirə bilər.

İnformasiyanın aydınlıq- İnformasiyanın aydınlığı anlayışı, onu qəbulunda istər müəssisə istərsə də sistemin bu informasiyanı anlama biləcəyi dildə mənimsəməsi başa düşülür. Tutaq ki işlək istəmə göndərilən XML fərqli formatda olarsa və ya düzgün sxematik quruluşa malik olmasa sistem onu oxuyub qəbul edə bilməz.

İlkin verilənlərin düzgün seçimi- Bildiyimiz kimi istənilən informasiya sistemindəki informasiyanın emalı təqdim olunan ilkin veriləndən başlayır. Əgər işə başlarkən verilən ilkin göstəricilər (yəni informasiya) yanlış olarsa, bu bütün sistemin iş fəaliyyətinə təsir göstərər və hesablamalar düzgün getməz.

Məlumatların yığılması və onun təhlil edilərək emalı fasiləsizliliyi - Məlumatın sistemə fasiləsiz şəkildə daxil olması başlıca şərtlərdən biridir. Çünki məlumatın sistemə ötürülməsində boşluqlar yaranarsa, heç bir göstərici bir-birini tamamlamaz və istər bazanın, istərsədə sistemin qurulmasında error-lar qaçılmaz olar.

Dəqiqlik və etibarlılıq - İnformasiyanın dəqiqliyi dedikdə informasiyanın təhrif olunmaması başa düşülür. Bu hal ya bilərəkdən, yaxud bilmədən baş verə bilər. İnformasiyanın təhrif olunması onun etibarlılıq prinsipini pozur, bu isə öz növbəsində istər müəssisə istər böyük şirkətlər üçün yol verilməz haldır.

Optimal sistemləşdirilməsi — informasiyanın Optimal sistemləşdirilməsi onun axtarış sistemlərinə daxil olunması, sistemləşdirilməsi, saxlanılaraq istifadəçinin verdiyi sorğuya əsasən aşkarlanıb təqdim edilməsi ardıcıl prosedurlar zənciri kimibə başa düşülür. Bu cür sistemlərə dəmiryolu vağzallarında eləcədə hava limanlarında tətbiq edilən biletlə satış prosedurlarını aid etmək olar.

İnformasiya təminatının yaradılmasında qarşıya çıxan problemlər:

- 1) innovativ strukturlarda təcrübənin yoxluğu
- 2) cəmiyyətdə innovasiyaların fərqli şəkildə qavranılması
- 3) dəyişikliklərin psixoloji problemləri
- 4) lazımi kompüter avadanlığının və proqram təminatının çatışmazlığı
- 5) informasiya mədəniyyətinin hələdə tam inkişafının başa çatmaması
- 6) intellektual kadrların (yüksək kompüter biliklərinə sahib) yenidən hazırlanması

Kiçik bir müəssisənin yenilikçi ola biləcəyinə dair suala birmənalı cavab vermək çətinidir, çünki yeniləşmənin meyarları çox qeyri-müəyyən və subyektivdir.

Bununla birlikdə, bir çoxları bu gün kiçik biznesin həm yeni innovasiyaların aparıcısı, həm də yeni texnologiyaları fəal mənimsəməsi və innovativ məhsulların birbaşa yaradıcısı ola biləcəyi ilə razılaşırlar. Qərb ölkələrində, eləcə də bəzi Asiya ölkələrində innovativ kiçik biznes ifadəsi artıq fantastik kimi görünmür. Beləliklə, Avropada yeniliyin aparıcısı çox vaxt böyük müəssisələrdən çox, sadəcə kiçik bir təşkilatlar və ya müəssisələrdir.

Məsələn, Almaniyada nəhənglərlə birlikdə işləyən yüz minlərlə kiçik və orta mühəndislik şirkətləri var: onlar Daimler, BMW və Volkswagen avtomobilləri və ya Siemens üçün elektronika üçün fərdi hissələr istehsal edirlər. Eyni şirkətlər IT, biotexnologiya və s. Sahələrdə təkbaşına bazar layihələri. və tez-tez müəyyən bir sənayedə əhəmiyyətli çəkiyə malikdirlər.

Bənzər mənzərə digər Avropa ölkələrində də müşahidə olunur. 10 il əvvəl Finlandiya, Danimarka və İrlandiyadakı kiçik firmalar həmkarlarından daha çox orta və böyük müəssisələrə nisbətən yenilik gətiriblər səbəb isə sadədir: 1970-ci illərdən bəri Avropa yenilikçi sahibkarlıq fəaliyyətini dəstəkləmək üçün fəal iş aparılır.

Eyni ilə Almaniyada, İngiltərədə olduğu kimi, sahibkarlıq məktəb skamyasından öyrədilir. Yaponiyada innovativ kiçik müəssisələrin inkişafında da uğurlar əldə edilib. Burada müəssisələrdə əlavə keyfiyyətli dairələr yaratmaqla təşviq olunan sahibkarlıq mədəniyyətinə xüsusi diqqət yetirilir. Bu dairələr daxilində işçilər istehsalın səmərəliliyi və məhsul keyfiyyəti ilə əlaqəli problemləri müəyyənləşdirir və bu problemlərin həlli yollarını axtarırlar. Bununlada müəssisələr bütövlükdə yenilik etməyə daha bir addım yaxınlaşırlar.[24]

Müəssisədəki informasiya saxlanılan sistemin idarəedilməsinin başlıca səbəbi – şirkətin kiçikdən böyüyə idarəetmə proseslərini idarədə biləcək informasiya təminatlı effektiv sisteminin qurulmasıdır. Burada diqqət texniki və təşkilati problemlərə yox, informasiya təminatı vasitəsilə reallaşacaq informasiyanın yaradılması məsələsinə verilməlidir. İnformasiya sisteminin avtomatlaşdırılması iş

prosesinin gedişatının effektivliyinin artırılmasının ən mühüm mərhələsidir. Kompüter texnologiyalarının tez bir zamandakı inkişafı, program platformalarının müxtəlif sahələri idarəetmə formalarına uyğun şəkildə təzələnməsi istehsalatın fəaliyyəti ilə ayaqlaşmağın zəruriliyinə gətirib çıxardı. Müəssisələrin daxilindəki proseslərin həyata keçməsində informasiya texnologiyalarının (İT) iş prinsipi istehsal güclərinin və məhsulun mühim komponentlərindən birinə çevrilmişdir. Buna baxmayaraq informasiya texnologiyalarının istifadə olunması ən çox təzadlı firmadaxili məsələlərə aid edilir. Müəssisənin başçıları bu cür məsələləri həll etmir, bunun səbəbi onların özünü yetərli dərəcədə səlahiyyətli hiss etməməsidir. Bu tip həll üsullarının tapılması bir qayda olaraq informasiya xidmətləri aparıcı kadrına ya da yüksəkixtisaslı xarici təşkilatlara etibar edilir. İnformasiya texnologiyaları əlaqəli olan ixtiyari risklər daim artmaqda davam edir. Məlumat bazalarının düzgün təşkili, informasiyanın dinamik şəkildə idarə olunması kiçik və ya böyük müəssisənin normal fəaliyyətində şərtsiz və birinci kriteriyalarındandır. Belə ki, bu halda məlumatların həqiqətə müvafiq gəlməsi və operativliyin saxlanılması mühim əhəmiyyət kəsb edir. Bəzən firma müxtəlif təşkilatların texnoloji proses təşkilinin tapşırıqlarını işləyib hazırlayır, bununlada istehsal xarakteri özündə saxlayır.

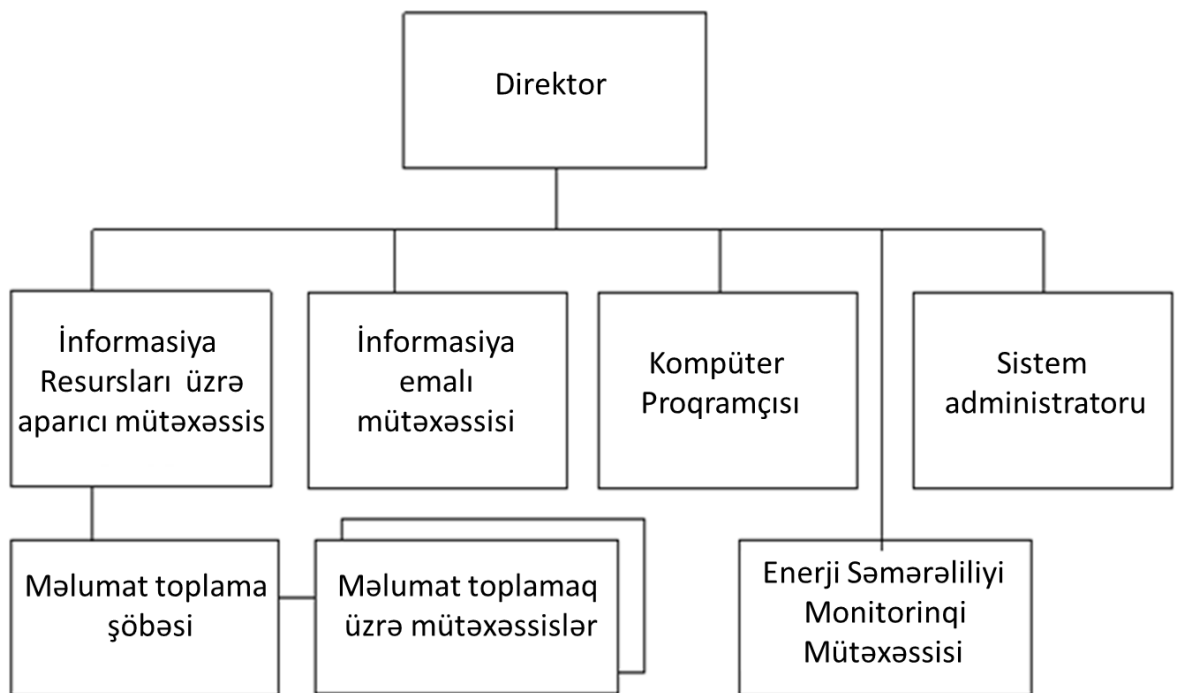
Vahid məlumat sistemi yaratmaq, içərisində məlumat tapmaq üçün effektiv vasitə yaratmadan mümkün deyil. Ölkəmizdə və onun bölgələrində innovasiyanın inkişafı üçün bir sıra problemləri həll etmək və tədqiqat və inkişaf nəticələrindən ən fəal istifadə etməyə imkan verən effektiv milli innovasiya sistemini yaratmaq lazımdır. İnnovasiya sisteminin əsas elementi, innovasiyanın bütün mərhələləri üçün informasiya dəstəyi problemlərini həll edəcək, biliklərin geniş şəkildə artırılmasını təşviq edən və tədqiqat və inkişaf nəticələrinin ötürülməsi üçün informasiya dəstəyi verəcək strateji əhəmiyyətli potensiala sahib olan məlumatlardır. Bölgədə innovasiyaya informasiya dəstəyi sisteminin formalaşdırılması, həlli ölkədə innovasiyanın intensivləşməsinə kömək edəcək əsas vəzifələrdən biridir.

Bu gün informasiya, sənayenin və bütövlükdə iqtisadiyyatın effektiv inkişafını təmin edən, eyni zamanda innovasiyaların və texnologiyaların inkişafını müəyyənləşdirən strateji əhəmiyyətli bir mənbədir. İnnovativ iqtisadiyyatın və elmi tədqiqatların inkişafı ilə innovativ iqtisadiyyatı dəstəkləmək məqsədi ilə məlumatın əhəmiyyəti artır. Elmi tədqiqat işinin uğurunun əsas şərti onların keyfiyyətli informasiya təminatıdır ki, bunun üçün elmi, texniki, iqtisadi məlumatları toplayan, emal edən, sistemləşdirən, saxlayan və daha da yayan xüsusi bilik xidmətləri mövcuddur.[25]

Müəssisədə innovativ fəaliyyətin informasiya dəstəyi birbaşa müəssisə direktoruna tabe olan informasiya mənbələrinin yaradılması və istifadəsi şöbəsi tərəfindən idarə olunur. İnformasiyanın toplanması və ilkin işlənməsi məlumat mənbələri sahəsində aparıcı mütəxəssisə məlumat verən məlumat toplama şöbəsinin mütəxəssisləri tərəfindən həyata keçirilir. Sxem.2

İnformasiya mənbələrini yaratmaq və istifadə şöbəsinin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Materials informasiya materialları və məhsullarının yaradılması, emalı və yayılması, uçotu və hərəkətinin avtomatlaşdırılması;
- Məlumat bazaları və məlumat banklarının yaradılması və işlənməsi, onlarda məlumat axtarışı;
- İnnovativ həllərin və federal və hədəf proqramların və tapşırıqların icrasını sürətləndirmək üçün elmi və texniki həllərin və enerji səmərəliliyi problemlərinin vizuallaşdırılması.

Sxem. 2 İnformasiya mənbələrinin yaradılması və istifadəsi şöbəsinin strukturu

Müəssisələrdə yeniliklərin inkişafı və tətbiqi rəhbərliyi daim qərarların qəbul edilməsi və onların həyata keçirilməsinə nəzarət edilməsi ilə ayrılmaz dərəcədə əlaqəlidir. Bu fəaliyyət növlərinin hər ikisi müəyyən məlumatların - həm xarici mühit, həm də müəssisə daxilində baş verən proseslər barədə məlumatların qəbulu və emalını əhatə edir. Buna görə, yeniliklər və qərarların icrasına nəzarət qərarlarının qəbul edilməsi üçün potensial məlumatları ehtiva edən xarici və daxili informasiya mühitinin mövcudluğu barədə danışa bilərik. İnformasiya mühiti yeni tətbiqetmələrin inkişafı və tətbiqi proseslərinin vacib hissəsidir və onun yeniləşmənin bütün mərhələlərində əhəmiyyətli səy və ehtiyatların formalaşması və saxlanması tələb olunur. Aydındır ki, bir yenilik etmək qərarının ilkin mərhələsində məlumatlandırma işləri nə qədər dərin aparılsa, qərar daha məlumatlı olur və nəticədə həyata keçirilmə daha uğurlu olur. Düzgün informasiya dəstəyi olmadan yeniliklərin uğuru təsadüfi, bəzi hallarda qeyri-kafi məlumatlar səbəbindən müəyyən amillərin düzgün qiymətləndirilməməsi, tətbiq edilməsinin sonrakı mərhələlərində yenilikdən imtina edilməsinin səbəbidir. İnnovasiya ideyası

mərhələsində xarici məlumatlar daha böyük əhəmiyyətə malikdir, bu cür məlumatlar, bir qayda olaraq, müəssisələrdən kənarda, Yeni məhsullar kimi yeniliklər üçün məlumat mənbəyi marketing tədqiqatlarının nəticəsidir.[23]

İnnovativ fəaliyyətə informasiya dəstəyinin təmin edilməsi aşağıdakıları əhatə edir:

- elmi-texniki nəticələr və prioritet sahələrdə elmi-texniki proqram və layihələrin icraçıları üçün potensial imkanlar barədə məlumat banklarının yaradılması və yenilənməsi;

- maraqlı olan təşkilatların və şəxslərin innovasiya sahəsində məlumat bazalarına və İnternet informasiya mənbələrinə çıxışını təmin etmək;

- innovativ layihələrin axtarışı və seçimi, elmi tələb olunan məhsulların istehsalına dair təkliflər maliyyələşdirilməsində maraqlı olan təşkilatlar və şəxslər üçün aparıcı şirkətlər tərəfindən malların istehlak xüsusiyyətləri barədə məlumat banklarının yaradılması və doldurulması və s.

- İnformasiya təminatı, ilk növbədə, informasiya sistemlərinin məlumat bazalarında yerləşən iqtisadi proseslərin idarə olunması üçün zəruri olan məlumatlardır. İdarəetmə məlumatlarına tətbiq olunan bir sıra tələblərə diqqət yetirmək də vacibdir: bunlar etibarlılıq, etibarlılıq, vaxtlılıq və təkrar istifadə imkanıdır. Əslində yalnız müəyyən bir idarəetmə vəziyyətindəki qeyri-müəyyənliyi azaldan məlumatlar dəyərlidir.[26]

- Məlumat idarəetmə prosesinin, rəhbərin işinin vacib bir hissəsidir və onun işlənməsi və öyrənilməsindən ibarətdir. İdarəetmənin səmərəliliyi məlumatların toplanması, işlənməsi və ötürülməsinin təşkili səviyyəsindən asılıdır.

İdarəetmə məlumatlarına bir neçə xüsusiyyət daxildir, məsələn:

- ilkin məlumatlar müxtəlif istehsal nöqtələrindən və istehlakçıların tələbləri nəzərə alınmaqla dəfələrlə işlənir;

- böyük miqdarda məlumatlar vaxtı məhdud olan müəyyən vaxtlarda işlənəməlidir;
- hesablamaların nəticələri və ilkin məlumatları daha uzun müddət saxlanılır.

Yalnız sürət və böyük yaddaş tutumu olan kompüter avadanlığı idarəetmə məlumatlarına dair bu tələbləri yerinə yetirə bilər. İstehsal məlumatlarını saxlamağın ən yaxşı yolu banklar və məlumat bazaları yaratmaqdır, yəni. bir qrup istifadəçi və ya sistemdə həll ediləcək bir sıra məsələlər üçün mərkəzləşdirilmiş dəstək təmin edən kompüter məlumatlarının funksional olaraq təşkil edilmiş serialları. Bənzər bir məlumat silsiləsi istifadə və yaratmaq üsulu ilə, bir qrup mütəxəssis bir məlumatı emal edərkən və məlumat bankına daxil edərkən, digər mütəxəssislər fərqli istehsal vaxtlarında istifadə edərsə, yəni interaktivdir. əməliyyat rejiminin hər iki tərəfində aktivdir. İnformasiya məlumat bazaları, bir qayda olaraq, müəssisənin ilkin statistik göstəricilərini zəruri detallarla birlikdə böyük ölçülü sənədlərə birləşdirməklə formalaşır. Məlumat bazaları həmişə texnoloji prosesin gedişatına uyğun olaraq və məlumatla əlaqəli idarəetmə məsələlərinin xeyli kompleksini həll edən məlumatların istehlakçılarının tələbləri nəzərə alınmaqla yenilənir.[22]

FƏSİL 2. AZƏRBAYCANDA TƏŞKİLATLARIN İNNOVATİV İNKİŞAFIYLA BAĞLI İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİ

2.1. Azərbaycanda mövcud olan təşkilatların informasiya təminatının təmin olunması

Müasir şəraitdə informasiya təminatına olan tələbat təşkilatların funksional inkişafında onların, geniş məlumat massivlərinin işlənməsinə və geniş istifadəçi auditoriyasına verilib məlumat əldə etməsi hər bir müəssəsinin başlıca hədəf aspektinə çevrilmişdir.

Dünyanın fərqli ölkələrində bu qanuna uyğunluq müxtəlif cür sistemlərlə hazırlanmağına baxmayaraq informasiya sistemləri bir çox ümumi xüsusiyyətlərini saxlayır. Müəssələrdə istifadə olunan informasiya sistemlərinin fəaliyyətinin əsas prinsipləri bunlardır:

- istifadəçilərin geniş informasiya ilə təminatıyla təmin olunması.
- Sistemin düzgün təşkili sayəsində, müəssəsinin emalına xərclərin azaldılması;
- informasiya cəmiyyətinin ehtiyacını ödəyən adekvat informasiya sahəsinin yaradılması; .

Dünyanın aparıcı ölkələrinin təcrübəsi informasiya cəmiyyətin mühüm əhəmiyyətli və strateji ehtiyatlarından sayıldığını göstərir. Ona görə də İnnovasiya inkişafı üçün bu informasiyanın inkişafı, saxlanması və səmərəli istifadəsi mühüm vacib məsələlərdən sayılır. Bununla bərabər saxlanılmış informasiya həcmələrinin çox iri olması, ona unifikasiya edilmiş girişin mümkünsüzlüyü onun səmərəli istifadəsində problemlər yaradır. Informasiya sistemləri və ya informasiya təminatı sistemləri bu problemlərin həll olunmasında mühüm rol oynayır.[27]

İnformasiya təminatının korporativ əsaslarını müəyyənləşdirmək məqsədi ilə sistemlərin fəaliyyətinin bəzi xüsusiyyətlərinə nəzər salaq.

Elmi cəhətdən əsaslansaq sistem bir birləri ilə qarşılıqlı münasibət və əlaqədə olan çoxsaylı elementlərdən təşkil olunub. Ümumilikdə sistemlər üçün aşağıdakılar səciyyəvidir:

- sistemin elementləri arasındakı əlaqə ciddi nizam və intizam qaydaları ilə təşkil olunur;

- sistemin birləşdiyi mühitlə davamlı vəhdəti;

- sistemin strukturunun iyerarxialılığı;

Sistemin fəaliyyəti kimi əsaslandığında İnformasiya təminatı prosesini iqtisadi sistem olduğu aşkarlanır. İqtisadi sistem – satışda, istehsalda, istehlakda baş verən proseslərlə insanların qarşılıqlı fəaliyyətidir. Bu sistemdə qarşılıqlı olaraq informasiya ötürülür və sistem qarşılıqlı əlaqəni qorumaqda davam edir. Bu əsas şərtlərdən biri hesab olunur. [28]

Azərbaycanda elmi-texniki informasiya sferasında müvafiq idarəetməyə malik milli sistem kimi işləməsində bir çox çatışmazlıqlar var. Avropa ölkələrinin təcrübəsinə əsasən, ETİ sisteminin içindəki tərkib hissələrinin bir-biri ilə sıx əlaqədə olan fəaliyyət prinsipləri əsasında yığılması əsas şərtidir. Azərbaycanda ETİ təminatı sferasında ixtisaslaşdırılmış müəssisə -AMEA-dır. Xarici təcrübədəndə görünür ki, informasiya sistemləri informasiya ehtiyatları sayəsində formalaşdırılır. AMEA-nın informasiya ehtiyatları elektron fondlardan və massivi sənədlərdən təşkil olunub. Müasir dövrdə bütün dünyada elektron informasiya ehtiyatları informasiya təminatının təmin olunmasında istifadəçilərin üçün mühüm rol oynamağa başlayıb. Dünya təcrübəsinə əsaslandığında korporativlik dedikdə - vahid tapşırıq ilə birləşmiş subyektlər sferasında spesifik əlaqələrin varlığıdır. AMEA üçün bu cür missiya - user-ların güvənilən və düzgün şəkildə təsnifatlaşdırılmış informasiya ehtiyatları sayəsində məhsuldar informasiya təminatıdır. [13]

Azərbaycanda informasiya texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi üçün həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində dövlətin ümumdünya elektron məkanına tez bir sürətdə inteqrasiyası, e-hökumət, e-ticarət, distant təhsil və sosial və iqtisadi fəaliyyətin təzə layihəsinin formalaşması, informasiya və verilənlər bazasının yaradılması, iqtisadi cəhətdən fərqli sahələrdə səmərəliliyin artırılması, əvvəlcəlik, xidmət, məhsul keyfiyyətinin qaldırılması istiqamətində ciddi irəliləyişlər

edilmiş, bir sıra addımlar atılmışdır.[40] MDB dövlətləri sırasında ilk dəfə olaraq Azərbaycanda telefon tam elektronlaşdırılmış eləcə də ərazidə olan bütün məntəqələrdə öz növbəsində paylanmışdır. Respublikanın mütəxəssisləri tərəfindən idarə olunan Avropa, Orta, Yaxın Şərq, Asiya ölkələrinə telekommunikasiya, internet xidmətləri paylamağa şərait yaradan verən peykin artıq kommersiya istismarına start verilmişdir. Azərbaycanın informasiya texnologiyaları IT sektoru son illər çərçivəsində təxmini 2 dəfə yayılmış eyni zamanda orta illik artım göstəricisi 17% olmuşdur. Sadalanan fəaliyyətlərin davamlılığının inkişaf etdirmək eləcə də milli potensialın yüksəldilməsi məqsədi ilə informasiya texnologiyaları sahəsi üzrə peşəkar kadr hazırlığı hazırlanır.[29] 2007-2015-ci illərdə prezident tərəfindən təsdiq olunan sərəncama əsasən Azərbaycan gənclərinin ölkədən kənar digər ölkələrdə təhsil almaları məqsədi ilə dövlət proqramı üzrə informasiya texnologiyaları sahəsində yüksəkixtisaslı gənclərin hazırlanması mühim istiqamət kimi yer almışdır. Ölkəmiz İnsan Resurslarının İnkişafı Fondunun köməyi ilə informasiya texnologiyalar üzrə yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin hazırlığına köməklik göstərir. Respublikamızda eləcə də rəqabətə davamlılıq və keyfiyyəti ilə seçiləcək, innovativ informasiya texnologiyalar sənayesinin inkişaf etdirilməsi hədəf götürülmüş, bununlada Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin nəznində YTP yaradılmışdır.[14]

Azərbaycanda bir çox müəssisələr var ki onlar informasiya təminatı sayəsində öz vətəndaşlarına xidmət göstərir. Bunlardan biri ASAN xidmət mərkəzidir. Vətəndaşlara xidmətlərin rahat, keyfiyyətli, məkan dəyişdirmədən bununla bərabər müasir innovasiyaları istifadə etməklə tənzimlənməsi, dövlət qurumlarının informasiya bazalarının bir-biri ilə rahat inteqrasiyası, elektron xidmətlərin qurulması prosesinin qısa vaxt ərzində həyata keçməsi və bu sadalananları birləşdirməklə belə bir fərqli idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə ASAN xidmət mərkəzləri yaradılmışdır.[30] Bu qurum Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 13 iyul tarixli 685 nömrəli Fərmanına əsasən ASAN xidmət

mərkəzləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin tabeliyində yaradılmış və qısa zamanda özünü müsbət təcrübə kimi sübut etmişdir. ASAN xidmət aparıcı dövlət idarələri tərəfindən təqdim edilən xidmətlərin ümumi və bir biri ilə sıx birləşdirilmiş şəkildə həyata keçirilməsini təmin edən mərkəzlərdir. ASAN xidmət qurumları dövlət əməkdaşlarının fəaliyyətində əhali ilə qarşılıqlı əlaqəni, eləcə də vətəndaş məmnunluğunun artırılması istiqamətində yeni baxışın inkişaf etdirilməsinə, ölkədə dövlət əməkdaş-vətəndaş münasibətlərinin keyfiyyətə daha inkişaf edərək irəliləməsinə və gücləndirilməsinə xidmət edir. Mərkəzlərin iş prinsipi dəqiq, aydın, etik qaydaları Igözləmək, məsuliyyət və bütün standartlara uyğunluq prinsipləri əsasında qurulur. ASAN xidmət mərkəzlərinin yaradılmasında məqsəd

- vətəndaşların əlavə ödənişlərdən azad olması eləcə də vaxt qənaət etməsi; peşəkarlıq səviyyəsinin inkişafını təmin etmək;
- vətəndaşlara münasibətdə düzgün davranış qaydalarına əməl edilməsinə nail olunması;
- dövlət qurumlarına olan güvənin vətəndaşda gücləndirilməsi;
- Rüşvətxorluğa qarşı mübarizənin kəskinləşdirilməsi, şəffaflığın gözlənilməsi elektron xidmətlərdən istifadənin çoxaldılması;

Dövlətimiz vahid informasiya sferasının formalaşdırılmasında ölkənin ümummilli telekommunikasiya şəbəkəsinin qurulmasına böyük diqqət və yer ayırır. Bunun başlıca səbəbi istehlakçılara istənilən ərazidən bölüşdürülmüş informasiya resursuna girişi, verilənlərin ötürülməsi və elektron poçt vasitəsi ilə informasiya qarşılıqlı əlaqəni təmizləyərək müxtəlif sistemləri, şəbəkələri və əlaqə vasitələrinin komplekslərini vahid hala gətməyə nail ola bilməsidir.

Ölkəmizin yeganə informasiya məkanının inkişafının və formalaşdırılmasının məqsədi bunlardan ibarətdir: [15]

- vətəndaşların informasiya təminatının təşkili;

- dayanıqlı inkişaf üçün gərək olanların yaradılması vətəndaşlara və müəssisələrə, dövlət hakimiyyəti qurumlarına, respublika və yerli hakimiyyət idarələrin iş prinsipinə hakimiyyət qurumlarının nəzarət imkanının verilməsi;

Yaradılmış sosial-iqtisadi, elmi-texniki, ictimai-siyasi informasiyadan, habelə təhsil, mədəniyyət və s. Məkanların informasiya mərkəzlərindən dövlətin daxili quruluşu ilə qarşılıqlı istifadə etmək şansının verilməsi istiqamətində vətəndaşların peşəkar və ümumi fəallığının artırılması. Ölkənin yeganə informasiya məkanının və müvafiq dövlət informasiya ehtiyatlarının toplanması və inkişafı regionlararası çətinliklərə səbəb olur. Ölkənin yeganə informasiya sferasının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, əsas növbədə, ehtiyatlarına daxili girişin təminatını və onların yeganə informasiya mərkəzinə göndərilməsi üzrə işlərin həll olunması nəzərdə tutur. [31]

Azərbaycanda informasiya təminatı sayəsində öz vətəndaşlarına xidmət göstərən digər müəssisələrindən biri də E-hökumət layihəsidir ki, 2003-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının inkişafı yolunda İKT üzrə Milli Strategiyaya əsasən planlaşdırılıb yaradılmış və Elektron Azərbaycan Dövlət Proqramı daxilə istifadəyə verilmişdir. Bu layihə İKT-in göstərdiyi xidmət ilə dövlət qurumlarının həyata keçirdikləri işlərin operativliyinin və mənfəətin yüksəldilməsini, əhali, biznes müəssisələri, habelə qarşılıqlı əlaqələrin sadələşdirilməsi və sərbəstləşdirilməsinə istiqamətlənmiş fəaliyyəti nəzərdə tutur, dövlət işçisi-vətəndaş əlaqələrinin yeni mərhələyə çatmasına, obyektivliyin və operativliyin əldə olunmasına eyni zamanda informasiya tələbatının tam təmin edilməsinə şərait yaradır. [39]

Bu portal (e-gov.az) vətəndaşların dövlət qurumları ilə əlaqələrini daha operativ formada təqdim etmək üçün bir pəncərə prinsipi əsasında istifadəyə verilmişdir. Portal dövlət qurumlarının təqdim etdikləri elektron fəaliyyətləri əlaqəli şəkildə özündə birləşdirir. **e-gov.az** bu dövlət orqanları tərəfindən ölkəmiz çərçivəsində yaşayan ümumi yaşayış hüququ olan şəxslərə, hüquqi və fiziki

şəxslərə, başqa ölkənin vətəndaşları ilə birgə bu ölkədə vətəndaşlıq hüququ olmayan şəxslərə informasiya və e-xidmətlərin təqdim edilməsi şəraiti yaradır. Portalda göstərilən fəaliyyətlər dövlət işçiləri və vətəndaşlar arasındakı uzaqlığın ən böyük səviyyədə azaltmasına, əlaqələrin aydınlaşdırılmasına və operativliyinə xidmət edir.

Elektron hökumət portalının xidmətinin təşkil olunması və onun faydalı şəkildə işlədilməsinin təmin edilməsi üçün lazimi tədbirlər görsün, dövlət qurumlarının elektron fəaliyyətinin Elektron hökumət portalına birləşməsinə təchiz etsin. Əsas icra hakimiyyəti qurumları: elektron fəaliyyətin yerinə yetirilməsini tezləşdirsinlər və onların Elektron hökumət portalına birləşməsi üçün muhum yollar tapsınlar, informasiya təsnifatı və zərurəti arasında informasiya dəyişməsinin faydalı şəkildə təsis olunması amalı ilə sərəncamlarında olan informasiya təsnifatı və zərurətlərində xüsusi identifikasiya nömrəsinin tətbiqini təchiz etsinlər. [32]

Bu sadalanan və fəaliyyəti ölkənin iqtisadiyyatının güclənməsinə təsir edəcək yeni qurumlar, xarici investisiyaların cəlb olunmasına eləcədə dövlətimizdəki İT avadanlıqlarının istehsalının yayılmasına, yeni fəaliyyətə başlayan şirkət və müəssisələrin təşkilinə və innovativ təşəbbüslərə təşkilati eləcədə maliyyə dəstəyini təmin edəcəklər. Ölkəmizdə informasiya texnologiyalarının inkişafından faydalanmaq üçün ilk növbədə kiçikdən tutmuş böyüyə qədər olan bütün müəssisə və təşkilatlardakı kadrların İT üzrə biliklərinin inkişaf etdirilməsi, görülən işlər və hal-hazırki imkanlar barədə onların məlumatlandırılması, eyni zamanda informasiyanın rahat şəkildə əldə olunmasına imkan yaradan ictimai mərkəzlərin fəaliyyəti bununla bərabər güzəştli şərtlərdən yararlanaraq kompyuterlərin əldə edilməsi şəraiti yaradılmışdır. Rayonlardada davamı olaraq İT üzrə fəqli təlim kursları, seminarlar həyata keçirilir. Güzəştli şərtlərlə Xalq kompyuteri adlanan layihə əsnasında müəyyən sosial qruplara hər növdə 22 500 modern komputerlər təqdim edilmişdir.[30]

Bunu da vurğulamaq lazımdır ki hal hazırda ölkəmizdə fəaliyyət göstərən elə kiçik müəssisələr o cümlədən dövlət orqanları vardır ki, kağız daşıyıcılar əsasında yazışmalara üstünlük verir. Bu isə sənədlərin elektron şəkildə imzalanmasında ixtiyari çətinlik yaradır ki, bununla faydalı iş potensialının əmələ gəlməsində mənfi təsiri qaçılmazdır. Resursların məhdudluğu diqqətə alınaraq, dövlət idarəetməsində islahatlar zamanı informasiya texnologiyalarının imkanlarının tam şəkildə tətbiqi vasitəsilə onların əlverişli mərkəzləşdirilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Beləliklə, tərifə əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, yenilik anlayışı bir obyektin və ya fəaliyyət sahəsinin inkişafının müxtəlif mərhələlərində yeni inkişafların tanındılması və təşviq edilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərə daxildir. Yenilik, bir cismin bəzi xüsusiyyətlərinin mövcud olanlardan fərqli olması və köklü şəkildə fərqli bir quruluşa və ya təbiətə sahib olmasıdır.[38]

2.1 Hal-hazırda ölkədə və dünyada fəaliyyət göstərən bir sıra müəssisələrin innovativ inkişafı ilə bağlı mövcud durumu

Əgər dövlət iqtisadi baxımdan inkişaf edərsə ölkənin və yerli hakimiyyət qurumlarının kiçik müəssisələrin sahibkarlarına dəstəyi uyğun olaraq artacaqdır. Bunun səbəbi bazar mexanizminin uyğun, qanunaüyğunluqla işləməsi, dövlətdə inhisarçılığın inkişaf etməməsi, orta təbəqənin düzgün formalaşması, ölkədəki iqtisadiyyatın bazara daha tez və çevik adaptasiyası, siyasi sabitliyin dayanıqlılığı, və s. səbəblərdən kiçik müəssisələrin biznesi inkişaf yolu keçməlidir ki, bu yalnız dövlətin və yerli hakimiyyət qurumlarının köməyi ilə gerçəkləşə bilər.[37]

Tədqiqat və araşdırma fəaliyyəti dedikdə təzə məhsulun hazırlanması, onun keyfiyyəti və ya standartının qaldırılması, ona çəkilən xərci azaldan və standartı yüksəldən, yeni texnologiyalarının inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulan tədqiqatlar eləcədə onların nəticələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqəli təzə texnikaların yaradılması, hal-hazırda mövcud olanların daha da təkmilləşdirilməsi əlaqəli çalışmalar nəzərdə tutulur.[21] Bu çalışmalar hal hazırdakı məhsulun daha əlverişli və ucuz istehsalı və ya indiyə qədər istehsal edilməmiş halbuki yaxın zamanda istehsalı planlaşdırılan məhsulun tamamlanmasını nəzərdə tutur. Təşkilatın reallaşdırdığı tədqiqat və araşdırma imkanları onun innovasiya fəaliyyətinin əsas təməli deməkdir. Təşkilatın innovasiya tətbiqi məhsulların keyfiyyət göstəricisinin eləcədə onun texniki səviyyəsinin yüksəldilməsinə, məhsulun digər növlərinin yaranmasına və onların dəyişdirilməsinə imkan yaradaraq innovativ inkişafının kommersiya nəticələrinə xüsusi təsir gücünü artırılmasına geniş imkanlar açır.[1]

Araşdırma o cümlədən inkişaf etdirmə fəaliyyətləri üç növə bölmək olar:

- fundamental araşdırmalar
- tətbiqi araşdırmalar
- eksperimental inkişaf

Fundamental araşdırma dedikdə, istifadəsi üçün dəqiq bir hədəf təyin edilmədən yeni biliklərin əldə edilməsinə yönəldilmiş təcrübi araşdırma nəzərdə tutulur.

Tətbiqi araşdırmalar dedikdə, yeniliklərin hazır vəziyyətə gətirilməsi üçün praktik istifadə olunması üçün yeni verilənlərin və ya informasiyanın əldə edilməsinə hədəflənmiş araşdırmalar nəzərdə tutulur.

Eksperimental inkişaf dedikdə isə keçirilən elmi araşdırmalar əsnasında əldə edilmiş verilənlərə və ya praktik təcrübəyə istiqamətləndirilmiş prosesdir və bu proses yəni yeni məhsulların, xidmət və ya avadanlıqların, eləcədə material və proseslərin, metodların əmələ gəlməsi və ya gələcəkdə inkişafını təmin edir. [9]

Ümumi konsensus, başlanğıc şirkətlərinin yəni startupların həmkarlarından daha çox yenilik etmək bacarığının olmasıdır. Əslində isə vəziyyət çox fərqlidir. Startup-lar adətən daha yenilikçi olurlar, belə ki, daha böyük şirkətlər üzdən baxdıqda belə dəyişiklik ehtiyacını qəbul edə bilmirlər. Şirkətinizdə 10 nəfər olduqda, hər şeyin idarəyə verilməsinə ehtiyac azdır. Əlbətdə ki, bəzi işçilər söylərini daha çox satışa, bəziləri marketinqə daha çox cəlb edəcəklər, lakin hər işçinin ən azı təşkilatın hər tərəfi haqqında bir az məlumatı olduğu davamlı üst-üstə düşəcəkdir. Bu, bir şirkətə yalnız kiçik hissələrini deyil, bütün şirkətin yaradıcılığına məruz qalma imkanını verdiyi üçün vacibdir. Bu o deməkdir ki, onlar innovasiya təşəbbüslərinin mümkün qədər yuvarlaqlaşdırılmasına imkan verən geniş perspektivlər üzərində çəkə bilirlər. Bundan əlavə, komandada nə qədər üzv olsa, daha sürətli yenilik söyləri yerinə yetirilə bilər, yəni fikirlərin mümkün qədər təzə olması deməkdir.[36] Çoxmillətli şirkətin yaradıcılığı qiymətləndirmə meyarına çevirməsi əks-nəticə verə bilər, çünki şirkətin fəaliyyətinin miqyasına görə müvəffəqiyyət əldə etmək mümkün olmayacaqdır.[20] Lakin bu, hər bir işçinin şirkətin yaradıcı kənarındakı təsirinə görə qiymətləndirilə biləcəyi kiçik şirkətlər üçün belə deyil. Bu o deməkdir ki, kiçik müəssisələr işçilərin müqavilələri çərçivəsində yeniliyin vacibliyini vurğulaya və hətta bunu iş təsvirinin bir hissəsinə

çevirə bilərlər. Bu açıq görünə bilər, ancaq on mindən çoxu olan bir şirkətlə müqayisədə on işçisi olduğunuzda yeniliyin təsirini ölçmək daha asandır. Bir işçi qızıl bir fikir irəli sürsə də, böyük şirkətlərdə həmişə diqqətsiz qalmaq şansı var. Kiçik şirkətlərdə fikirlərinizin demək olar ki, dərhal həyata keçməsi mümkündür, real vaxt rejimində rəy almaq və söylərinizin şirkətə necə təsir etdiyini ilk izləyə bilərsiniz.[2] İşçiləriniz nə qədər azdırsa, yeniliyi təşviq etmək daha asandır. İnsanlar fikirlərinin təsir göstərdiyini görə bilər və həyata keçirilməsində də fəal rol oynaya bilər.

Dövlətin gəlir mənbəyi yəni dövlət büdcəsi əsasən Elmi-tədqiqat müəssisələrinin hesabına maliyyələşdirilir. Elmi-texniki fəaliyyətin inkişafı ilə əlaqədar elmə sərf edilən maliyyələşdirilmə xərclərinə yönəlmiş vəsait həcmində xeyli artıb. Burdan belə aydın olur ki, 2014-ci ildən edibarən növbəti illərdə dövlətin büdcəsindən elmə xərclənən pul vəsaiti 2016-cı ilə qədər azalmısa doğru getmiş 110.2 milyon manata çatmışdır. Son iki il 2017 və 2018 illər üçün bu göstərici xeyli fərqlə yüksələrək 117.8 milyon manata gəlmişdir. Dövlət büdcəsindən elmə xərclənən göstərici (2014-2018) illər üzrə diaqram 1–də təsvir edilib:

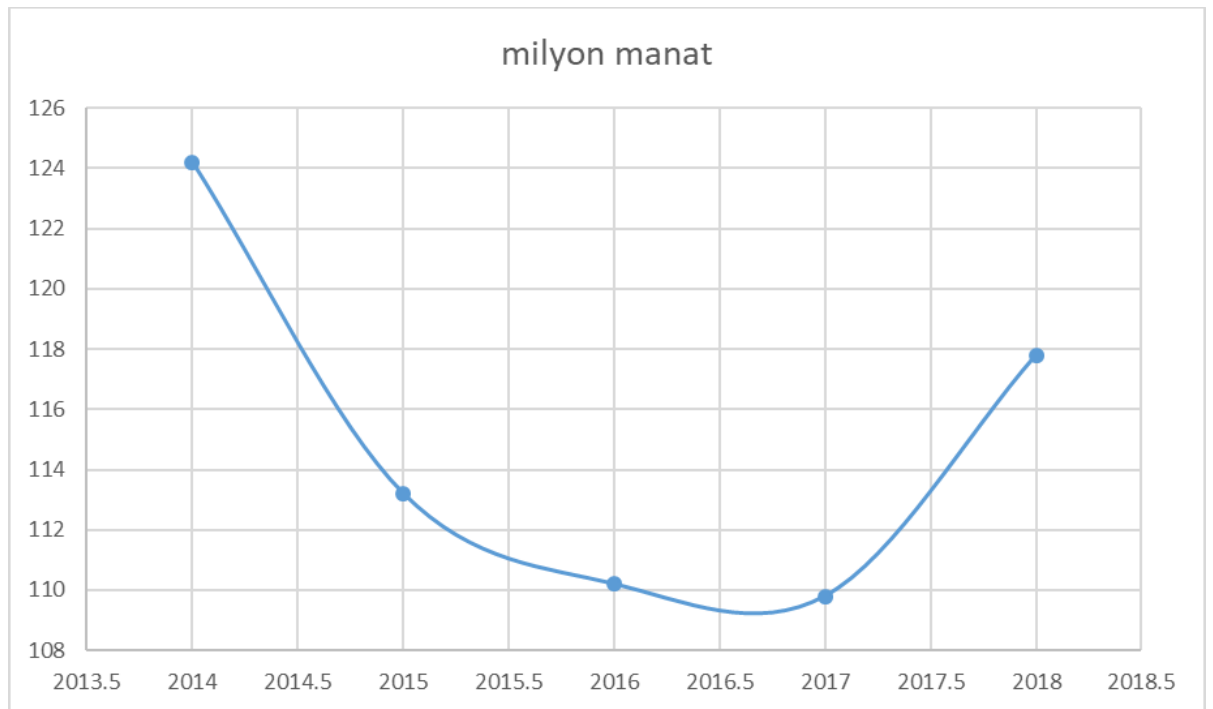
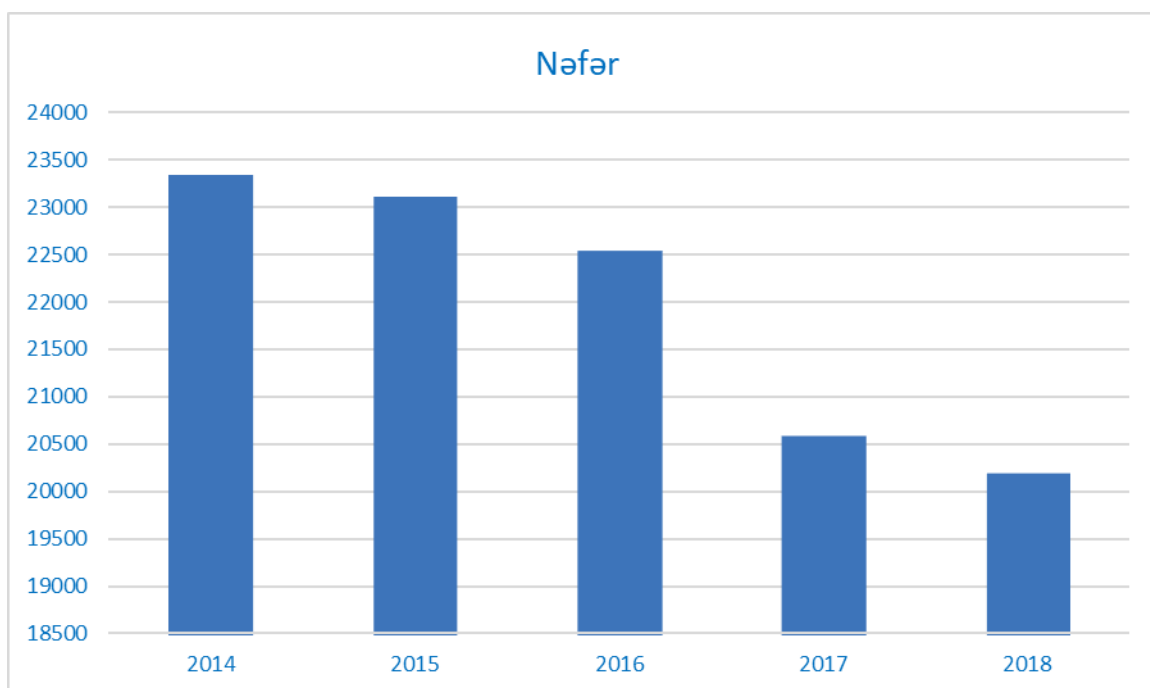

Diagram 1 Dövlət büdcəsindən elmə çəkilən xərclər

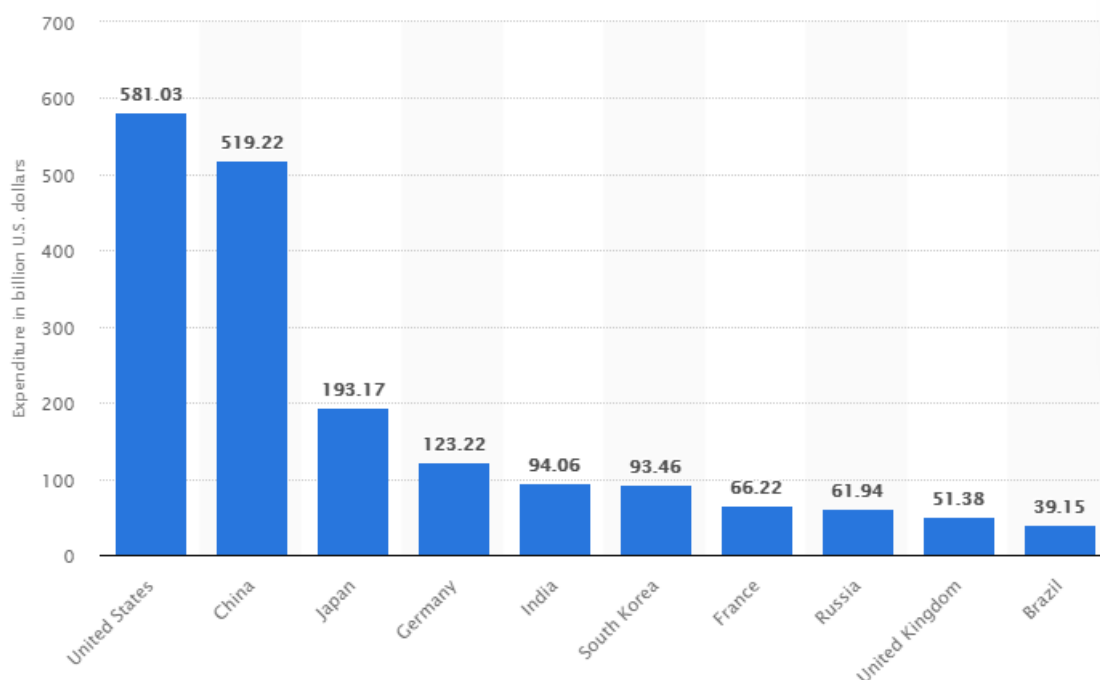
Azərbaycanda elmi-tədqiqat fəaliyyəti innovasiya prosesinin hər bir çərçivəsində mühüm alət kimi özünə yer alır və bununla fundamental və tətbiqi araşdırmaların təməlini təşkil edir.[42] Ölkədə elmi-tədqiqat müəssisələrində işləyən işçilərin heyətinin sayı diaqram 2-də göstərilmişdir:

Diaqram.2 Elmi-tədqiqat müəssisələrində işləyən işçilərin heyətinin sayı

Dövlətin innovativ inkişafı ilə iqtisadi inkişafı arasında əlaqə saxlayır. Ölkələr arasındakı rəqabətin artdığı bu dövrdə sənayenin modern tipli vəziyyət alması güclü və daimi iqtisadi inkişafın əldə olunması mühüm amillərdən biridir. Son dövrlərdə ölkənin innovasiya, sosial və sənaye siyasətləri bir bir ilə qarşılıqlı əlaqədə olduqlarını görmək mümkündür. Ümumiyyətlə əgər sosial siyasət və innovativ sənaye siyasəti birgə halda tətbiq edilərsə, sosial və iqtisadi inkişafa bir o qədər nail olunur. Xarici ölkələrin təcrübə göstərir ki, son vaxtlarda dövlətlərin innovasiya proseslərindəki iştirakı həqiqətə böyük yer alıb və gün-gündən artmaqdadır. Yaponiya, ABŞ, Çin, Almaniya bu dəqiqə dünyada elmitexniki mərkəz formalaşdıran dörd mühüm ölkələrdir.[20]

Edilən araşdırmalar göstərir ki, inkişaf etdirmə və eyni zamanda araşdırma fəaliyyətlərinə sərf edilən dünya üzrə xərclər aşağıdakı kimidir.

Diaqram.3 Elmi-tədqiqat müəssisələrində işləyən işçilərin heyətinin sayı

Statistikaya əsaslanaraq, bu diaqram 2019-cu ildə dünyada aparılan tədqiqat və inkişaf (AR-D) xərcləri üzrə ilk 10 ölkəni əks etdirir (milyard ABŞ dolları ilə). Həmin ildə ABŞ-ın tədqiqat və inkişafa təxminən 581 milyard ABŞ dolları sərmayə qoyacağı gözlənilirdi. 2019 cu ilin göstəricilərinə əsasən inkişaf etdirmə və eyni zamanda araşdırma fəaliyyətlərinə xərclənən vəsait ən çox ABŞ və Çinin payına düşür. Bu vəsait uyğun olaraq 581.03 və 519.22 milyard ABŞ dolları təşkil edir. Bununla bərabər, inkişaf etmiş dövlətlərin innovativ inkişafı ilə bağlı xərclərinin ümumi daxili məhsul payı gözə çarpan dərəcədə artımı hiss olunur və bu proses getməkdə davam edir. Diaqram.3

İnnovativ müəsisə və şirkətlər yeni texnologiyaların istifadə etdiklərinə və buda xərclərin azalması gətirib çıxardığına görə bazarda öz üstünlüklərini qoruya bilirlər. [41] Təşkilatın müvəffəq olduğu inkişaf etdirmə və araşdırma fəaliyyəti həm də yeni məhsulların əmələ gəlməsi ilə nəticəlinir ki, onların da bazarda satışı və ya həmin

vaxt üçün bazarda saylarını artırmaq təşkilat və ya müəsisə üçün geniş imkanlar açır.

Ölkəmizdə vəziyyət daxilə olan müəssisələrin eyni zamanda iqtisadiyyatın rəqabətə davamlılığının yüksəlməsi hədəflənərək Azərbaycanın istehsal və innovasiya texnologiyalarının istifadəyə verilməsinə görə digər xarici öndə gedən ölkələrdən geriliyini minimuma endirmək əsas məqsədlərdən biri kimi hədəf edilmişdir. Bu səbəbdən innovasiya fəaliyyətinin inkişafına təkan vermək məqsədi ilə bir çox proses və tədbirlər həyata keçirilir. Azərbaycanda fəaliyyət növləri və tətbiqi istiqamətləri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər, 2018-cü il üçün 34353.6 min. manat olmuşdur ki, bunun da 4578.5 min manatı texnoloji innovasiyalar ilə əlaqədar maşın və avadanlığın alınması, 11119 min manatı isə yeni məhsulların, xidmətlərin, yeni proseslərin tətbiqi və işlənməsinə ayrılmışdır.

Ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsini eləcədə innovasiya sisteminin inkişafını tezləşdirən başlıca amillər aşağıdakılardır:

- iqtisadi təhlükəsizliyin təminatı, yeni texnoloji avadanlıqların beynəlxalq iqtisadi əlaqələrdə tətbiqi;
- işçi heyəti üçün iş yerlərinin qurulması vacibliyi;
- elm ilə əhatə edilmiş istehsal mədəniyyətinin təzədən qurulması və.s

Qeyd olunan mərhələlərin reallaşdırılması üçün milli innovasiya sisteminin qurulması və müvəffəqiyyətli fəaliyyəti vacib rol oynayır.[4]

Bir sıra məsələlər mövcuddur ki bunlar milli innovasiya sisteminin yaranmasında problemlər yaradır, bunları öhdəsindən gəlmədən bu sistemin qurulması mümkünsüzdür. Bu cür məsələlərdən biri Azərbaycanda mənimsəyici təsərrüfatçılığın böyük sferada varlığı eyni zamanda onun durmadan inkişaf etməsidir. İkincisi, indiyə qədər Azərbaycanda vahid innovasiya proqramları ilə yanaşı eləcədə innovasiya fəaliyyətində yaradılan layihələr üçün güzəştli şərait ilə tənzimlənən mexanizm yaradılmamışdır. Deyilən bu sferada əlaqələri tənzimləyən qanunvericilik sənədləri paketi indiyə qədər yaradılmamışdır. Üçüncü məsələ kimi

ölkəmizdəki intellektual mülkiyyət qurumlarının qiymətləndirilməsi sisteminin qurulmasıdır. Bu isə həm özəlləşdirilən obyektlərin dəyərini süni olaraq nisbətən aşağı hesablanmasına yönləndirilib, həm də elmi-tədqiqat təşkilat və müəssisələrin innovasiya sisteminin layihələrində iştirakını ağırlaşdırır, ona olan baxışı mənfi istiqamətdə zəiflədir. Ölkənin innovasiyalı inkişafı aşağıdakı faktorlardan asılıdır:[33]

- yeni ideologiya və ya eyni zamanda yeni texnologiyalar əsasında təzə bir məhsul buraxan istehsalat müəssisələri şəbəkəsinin yararlılığı;
- yeni texnikanın, ideyanın, texnologiyanın eləcədə biliklərin bəzi sayılan müəssisələr şəbəkəsinin varlığı;
- sadalanan müəssisələr və digər subyektlərin maliyyələşdirilməsi üçün tələb olunan sistemin olması;
- hər bir mövcud tərəf arasında münasibətlərin və əlaqənin tənzimlənmə mexanizminin mövcudluğu.

FƏSİL 3. KİÇİK MÜƏSSƏNİN İNNOVATİV İKİŞAFINDA TƏKLİF EDİLƏN İNFORMASIYA TƏMİNATININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ MODULU

3.1. Təşkilatların üzləşdiyi problemlər və həll üsullarının analizi

Məlumat mərkəzli bir dünyada işləyirik. Menecerlər hesabatlar, tablolar və sistemlər vasitəsilə məlumatlarla əhatələnib. Mütəmadi olaraq məlumatlara əsaslanan qərarlar verirlər. Rəhbərlər rəqabət qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün Big Data ilə işləyir.

Təşkilatlar hər il bir sərvət xərcləyir, məlumatları əldə etmək, saxlamaq və təhlil etmək üçün proqram quraşdırır. Marketing şöbələri yaradıcı rolları hesabına getdikcə texniki, məlumatları bilən mütəxəssislərlə doldurulur.

İş dünyası məlumatlara yönəlmiş bir dünyadır, lakin məlumatların özündə sonsuz olmadığını bilmək vacibdir. Bununla birlikdə, məlumat əldə etmək və təhlil etmək risksiz olduğuna dair saxta inanca olmamalıdır.

Innovasiya sürətli şəkildə təşkilatın uğur və böyüməsi üçün ən vacib amillərdən birinə çevrilir. Belə olduqda şirkətinizdə yenilik yetişdirmək vacib bir təşəbbüs olmalıdır. Buna baxmayaraq, bir çox təşkilat innovasiyanın tərəqqisinə mane olan daxili problemlərlə üzləşir. Aşağıda, bu ümumi çağırışlardan 8 və onları həll üsulları müzakirə edilir.[16]

1. İşçilər yenilik etmək səlahiyyətinə malik deyillər

Bir çox menecer, yeniliyin işçiləri gündəlik rollarından yayındıracağından qorxur. Nəticədə, işçilərin təxminən 37% -i risk almaq və ya yeni fikirlər sınamaq gücündə deyillər. Daxili yenilik, təşkilat daxilində aparmaq rəhbərliyin və menecerlərin dəstəyini tələb edir.

2. İşçilər yenilik etməyə həvəs göstərmirlər

İşçilər səlahiyyət aldıqdan sonra yenilik etmək üçün motivasiya hiss etməlidirlər. İxtiraçı təşviq proqramları, müsabiqələr və ya hətta qurulmamış vaxt kimi motivasiya təşəbbüsləri işçilərə vaxt sərf etməyi təşviq edə bilər.

3. Yenilik strategiyasını itirirsiniz

Hər hansı bir təşəbbüsü kimi, qısa bir innovasiya strategiyasının hazırlanması çox vacibdir. İnnovasiya strategiyası yeniliyin istiqamətini və onun operativ həyata keçirilməsini diktə edir. Biri olmadan, innovasiya söyləri uyğunsuzluq riski daşıyır.

4. Əməkdaşlığın olmaması

Əməkdaşlıq innovasiyanın açarındır. Bir çox təşkilatlar daxili işbirliyinin vacibliyini başa düşsə də, xaricdən əməkdaşlıq eyni dərəcədə vacib ola bilər. İnnovasiya ekosistemləri sənaye tərəfdaşlarını, müştəriləri və hətta rəqabətçiləri bir araya gətirərək sənayedə innovasiyanı irəliyə aparır.

5. Müxtəlifliyin olmaması

İnnovasiya üçün işə götürmək və sonradan müxtəlif komandalar qurmaq, təşkilatın innovasiya təşəbbüslərini müxtəlif perspektivlərdən irəli gələn zəngin fikirlərlə təmin edə bilər.

6. Mövcud məhsul təklifləri uğurlu olur

Bir çox təşkilatlar hazırkı məhsul təklifləri müvəffəq olduqda razı qalma riski daşıyırlar. Mövcud təkliflərdən investisiya, mənbələr və ya müştəri diqqətini çəkmək qorxusu gələcək yeniliyə ən böyük əngəllərdən biri ola bilər. Bununla birlikdə, davamlı yenilik uzunmüddətli uğur qazanmağın açarındır.

7. Müştərilərlə əlaqələri izləmək

Dərin müştəri empatiyası tələbdəki dəyişiklikləri anlamaq və gələcək tendensiyalardan xəbərdar olmaq üçün açardır; sonrakı problemləri həll etmək üçün təşkilatı yol xəritəsi ilə təmin edir. Müştəri rəy sessiyalarından müntəzəm olaraq istifadə etmək təşkilatınızı müştərilərin ehtiyaclarına uyğunlaşdırmağa kömək edə bilər.

8. Yeniliyi səhv ölçülməsi

Ölçmə və müqayisə etmə yeniliyi onun uğurunu daim yaxşılaşdırmaq üçün əsasdır. Bununla birlikdə, satış həcmi və ya gəlir kimi ənənəvi fikirlər, təşkilatınıza müvəffəqiyyət barədə ən yaxşı fikir verə bilməzlər. Bunun əvəzinə yaradılan yeni

ideyaların miqdarını, yeniliyə sərf olunan vaxtın faizini və ya innovasiya ilə bağlı təşəbbüslərin investisiya dəyərini ölçməyə çalışmaq lazımdır. [17]

İnnovasiya, təşkilatınızın uzunmüddətli dövrdə uğur qazanması üçün vacib bir təşəbbüsdür. İnnovasiya təşəbbüslərinə başladıqda, bu çətinliklərdən xəbərdar olmaq və planlaşdırmağınız vacibdir. Təşkilatınızda güclü bir innovasiya mədəniyyətinin qurulması təkcə bu çətinliklərin qarşısını almağa kömək etmir, həm də yeniliyin hər bir işçi üçün strateji diqqət mərkəzində olmasını təmin edir. Təşkilatınızda bir yenilik mədəniyyətini necə inkişaf etdirəcəyinizi öyrənmək üçün bu kitabı yükləyin.[19]

Dünya təcrübəsinə əsasən, dövlətdə nə qədər çox inkişaf prosesləri gedərsə ölkə və yerli özünüidarəetmə qurumları kiçik müəssisələrin və təşkilatların inkişafına daha artıq məbləğdə pul vəsaiti ayırırlar. Belə ki, ölkədə o zaman bazar mexanizmləri öz axarı ilə işləyib inkişaf prosesini saxlayır ki, burada minlərlə kiçik müəssisə və təşkilatların iş fəaliyyəti davam etmiş olsun. Sözsüz ki, kiçik müəssisələr nəhəng müəssisələr və təşkilatlar arasında müqayisədə üstünlük kiçik müəssisələrə aiddir. Biznes dünyasına atılmaq üçün kiçik müəssisələrə elədə böyük vəsait tələb olunmur. Bundan başqa onların üstünlüyü həmdə ondadır ki, kiçik müəssisələr daha çox sayda təzə iş yerləri yaradırlar. Həmin vaxtda təzə yaranmış belə iş obyektlərinə investisiyanın məbləği böyük müəssisələrdən qat-qat aşağıdır.

Cədvəl.1

Klassik Model	Yeni Model
Aktivlərin idarə olunması	Qabiliyyətin idarə edilməsi
Rəqəmlərə diqqət yetirmə	Dəyər yaratmağa yönəlmə
İyerarxik, xətti	Üfüqi, şəbəkə, sistem
Müstəqil funksiyalar	Əlaqəli funksiyalar
Dondurulmuş	Uyğunlaşmış
Rasionalizm və təhlil	İntuisiya və sistem təhlili

Risklərin qarşısını almaq, ödəniş uğursuzluqlar	Risk götürmə, təşviq inqilabi fikir və yaradıcılıq
--	---

Cədvəl.1. İnnovativ inkişaf şəraitində yeni idarəetmə modelinə keçid

Yenilik sadəcə baş vermir; təşviq edilməli bir şeydir. Yeniliyi təşviq edə yəni özümüz yaranmasına kömək ola bilərik. Bunu aşağıdakı yollarla etmək mümkündür:

- heyətinizi fikir verməyə və yaradıcı olmağa həvəsləndirmək
- təltif yenilikçi düşüncə
- müştərilərinizdən rəy almaq
- strateji və əməliyyat planlamanıza yenilik gətirmək
- yeniliyi təşviq edən mənbələrə sərmayə qoymaq
- tədqiqat və inkişaf fəaliyyətini həyata keçirmək
- Yenilik, dəyişməyə uyğunlaşmağı və yeni imkanlara tez reaksiya verməyi tələb edən hesablanmış riskləri götürməkdən ibarətdir.

Müəyyən problemlərin həllini həyata keçirmək üçün bir həll alqoritmı lazımdır. Rəşional qərar vermək üçün problemləri təhlil etmək üçün bir sıra mərhələlərdən keçmək məsləhətdir. Sxem.3

Sxem.3 Rəşional qərar qəbul etmə mərhələləri

Sözsüzki hər təşkilatın hədəfi innovasiyalı inkişaf yolunu getmək, bununla rəqabəti gücləndirmək, müəssisədəki gəliri artırmaq, müəssisədəki kadrların iş fəaliyyətini avtomatlaşdıraraq vaxt sərfini minimallaşdırmaq. [34]

Müəssisələrində innovasiyalara mane olan amillər hansılardır? Bunları iqtisadi və istehsal amillər olmaqla iki qrupa bölmək olar.

İqtisadi amillər	İstehsal amilləri
öz pul vəsaitinin kifayət qədər olmaması	müəssisənin innovasiya potensialının aşağı olması
dövlət tərəfindən maliyyə dövlət tərəfindən maliyyə yardımının kifayət qədər olmaması	ixtisaslı işçilərin çatışmaması
təzə məhsullara ödəniş qabiliyyətli tələbatın aşağı olması	yeni texnologiyalar haqqında informasiyanın çatışmaması
yeniliklərin dəyərinin yüksək olması	müəssisələr tərəfindən yeniliklərin qəbul edilməməsi
yüksək iqtisadi risk	satış bazarları haqqında informasiyanın çatışmaması
təzə məhsullara çəkilən xərclərin əvəzinin ödənilməsi müddətlərinin uzun olması	digər müəssisələr və digər elmi təşkilatlar ilə kooperasiya üçün imkanların olmaması

Cədvəl.2 Müəssisələrində innovasiyalara mane olan amillər

Əlbətdəki müəssisə və təşkilatlarda nəinki iqtisadi və istehsal amillər elədə digər başqa səbəblərdə vardır ki, onlar müəssisənin innovativ inkişafına mane olur.[35] Bunlar aşağıdakılardır: Cədvəl.2

- Bu səbəblərdən biri daha əvvəlki innovasiyalar nəticəsində təzə məhsullara ehtiyacın olmamasıdır. Bunların səbəbi onların artıq istifadəyə yararlı olmaması, yaxud onların funksiyasını yerinə yetirə biləcək innovasiyaların daha öncə istifadəyə verilmə ilə bağlıdır.
- Digər səbəblərdən biridə innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən və həvəsləndirən qanunvericilik və normativ- hüquqi sənədlərin olmaması. Məhsulun təqdimatının düzgün təşkil olunmaması , yaxud müəyyən sənədlərin olmaması ,və bu kimi oxşar səbəblərdir.

- Əlbətdəki müəssisənin innovativ inkişafına mane olan səbəblərdən biri də innovasiya prosesi müddətinin qeyri-müəyyən olmasıdır. Məhsulun və ya ideyanın nə vaxt istifadəçiyə verilməsi haqqında informasiyanın olmamamısıdır.

- Sössüz ki, innovasiya infrastrukturunun inkişaf etməməsi müəssisələrə problem yaradır. Bunlar vasitəçilik, informasiya, hüquq, bank və s.xidmətlərinin dəstəyinin olmaması ilə əlaqələndirilir.

- Ən sonda texnologiyalar bazarının inkişaf etməməsi təşkilatını innovativ inkişafında problem yaradacaq amillərdən biri kimi göstərmək olar.

Fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrinin iqtisadi fəaliyyət növlərinə və ölçüsünə görə qruplaşdırılması aşağı cədvəldə göstərilmişdir. Cədvəl.3

Bütün sənaye	2016			2017			2018		
	Cəmi	o cümlədən:		Cəmi	o cümlədən:		Cəmi	o cümlədən:	
		kiçik	orta və iri		kiçik	orta və iri		kiçik	orta və iri
	2561	1352	1209	2582	1536	1046	2837	1667	1170

Cədvəl.3. Müəssisələrinin iqtisadi fəaliyyət növlərinə və ölçüsünə görə qruplaşdırılması(vahid)

3.2 Kiçik müəssənin innovativ inkişafı üçün təklif edilən informasiya təminatının ümumiləşdirilmiş modulu

İnnovasiya, işlərin görülməsini və ya nəyə nail olacağını yaxşılaşdıran fikirlərin inkişafı və tətbiqidir. İnnovasiya yeni məhsul və ya xidmətlər, yeni və ya təkmilləşdirilmiş iş prosesləri, məhsullarınızın bazara qoyulması və ya yeni texnologiyanın tətbiqi ilə nəticələnmə bilər. İnnovasiya məhsuldarlığı və səmərəliliyi artıraraq işinizin inkişafına kömək edə bilər. Yenilik etmək bacarığınız həm də işinizin rəqabətli qalmasına və dəyişikliklərə cavab verməyə kömək edəcəkdir.

Biznesdəki yenilik ümumiyyətlə aşağıdakı kateqoriyalara bölünür:

Məhsul və ya xidmət - yeni məhsul və ya xidmətlər hazırlamaq, mövcud məhsul və ya xidmətləri inkişaf etdirmək və ya texnologiya tətbiq etmək.

Proses - maliyyə sistemləri, insan resurslarının idarə edilməsi, daxili metodologiya və informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) kimi əməliyyat proseslərinin təkmilləşdirilməsi.

Marketing - məhsulların və ya xidmətlərin necə təbliğ edildiyi və onları yaymaq üçün istifadə olunan kanallar.

Biznes modeli - bir işin strukturunu yenidən nəzərdən keçirmək və ya təchizatçılar, distribyutorlar və müştərilərlə strateji münasibətləri inkişaf etdirmək.

Tədqiqat işində bir neçə departamentdən və təchizat şöbəsindən ibarət kiçik bir təşkilatın informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi məsələsinə baxılmışdır. Bu təşkilatda hər departamentdə müəyyən sayda işçi var ki onların ehtiyaclarını ödəmək işin düzgün təşkili üçün lazım olan resurs və təchizatları idarəetmək üçün sistemə ehtiyac vardır. Hazırlanmış sistemin köməyi ilə təşkilat vaxta qənaət etmiş olacaq eyni zamanda innovativ inkişaf etmək məqsədi ilə informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi prosesi baş verəcəkdir. Sistemin işləmə prinsipi 5 tərəf arasında bölgü formasının vasitəsilə izah ediləcək. Şəkil.1

Sistem sifarişçi, müxtəlif departamentlərin rəisi, təchizat departamentinin rəisi, təchizatçılar və anbardar üçün informasiya mübadiləsi prinsipini özündə saxlayaraq işi idarə edəcək. Sistemin hazırlanmasında məqsəd təşkilatın innovativ inkişaf etməsi, onun idarəetmə proseslərinin avtomatlaşdırılmış sistemə integrasiyasını təmin etmək, informasiya təminatının təkmilləşdirilməsini təmin etməkdir.

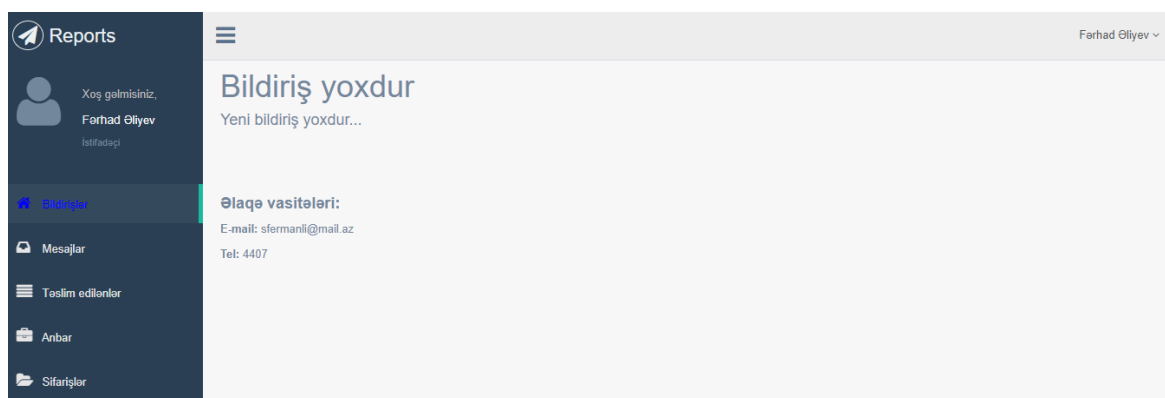
Şəkil.1 Sistemin işləmə prinsipi

Sistemin işləmə mexanizmi aşağıdakı kimidir.

Hər departamentin bir təyin edilmiş işçisi olur ki, bu işçi öz növbəsində işçi sifarişçi qeyd edir, departamentin rəhbəri yerləşdirilən sifarişə baxır, lazımlıdışa həmin sifariş həqiqətən şöbənin ehtiyacı varsa və gərəklidışə sifarişçi təstiq edir. Bundan sonra təsdiqlənmiş sifariş təhcizat şöbəsinə yönləndirilir. Burada təchizat şöbəsinin rəisi gələn sifarişləri işçilər arasında bölüşdürülür. Bu bölüşdürülmə uyğun olaraq dəftərxana kateqoriyasına bir işçi, inventar kateqoriyasını digər işçi və belə ardıcılıqla hər bir kateqoriyaya müəyyən işçilər təyin edilir. Bu sifarişlər həmin işçilər tərəfindən emal olunur. Emal edilmiş sifarişlər yenidən təchizat şöbəsinin rəisi tərəfindən baxılır və təstiqlənilir. Bununla sifarişlər rəhbərlik tərəfindən qəbul edilir və nəticədə sifarişlər fiziki olaraq alınır.

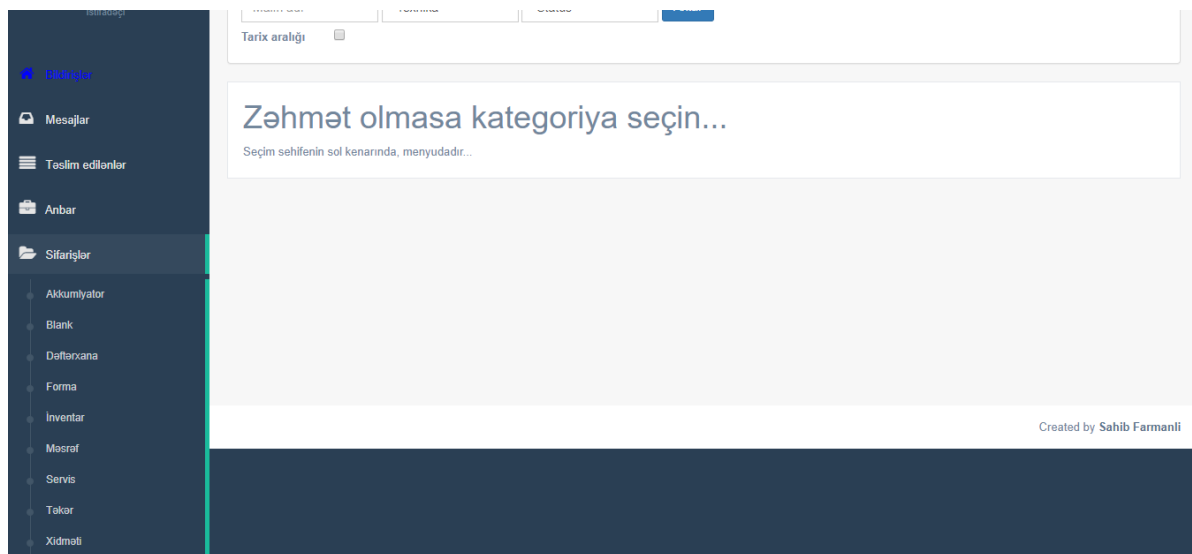
Sifarişin yerləşdirilməsi:

Hər departamentdə müyyən xüsusi işçi təyin edilir ki, bu işçi sifarişləri qeydə almaqla məşğul olur. Hər bir təyin edilmiş işçinin aşağıdakı kimi sistemdə özünə məxsus səhifəsi olur. Şəkil.2

Şəkil.2 Sifarişçi sisteminin interfeysi

Sifarişlər bölməsində menu açılır ki, bu sifarişin tipi yəni sifarişin kateqoriyasıdır. Bu kateqoriyalar bazadan dinamik şəkildə gəlir ki, buda öz növbəsində gələcəkdə sifarişlərin kateqoriyalarını admin tərəfindən artırmağa imkan verir. Hər kateqoriyaya uyğun sifariş forması var. Şəkil.3

Şəkil.3 Sifarişçi sisteminin interfeysi

İnventar kateqoriyasına və ya istənilən ketqoriyaya girdikdə köhnə sifarişlər burda əks olunur, bunlar anbara daxil olunana qədər olan sifarişlərdir. Əgər anbara daxil edilərsə burdan çıxır anbara düşür (Anbar menu). Bu userin sifariş bölməsinin hər bir kateqoriyasına anbara daxil olunmamış yəni ki hələki sifariş verilən lakin alınmamış sifarişlər siyahısı təsvir edilir. Şəkil. 4

Sifarişlər +

Malın adı Texnika Status Axtar

Tarix aralığı

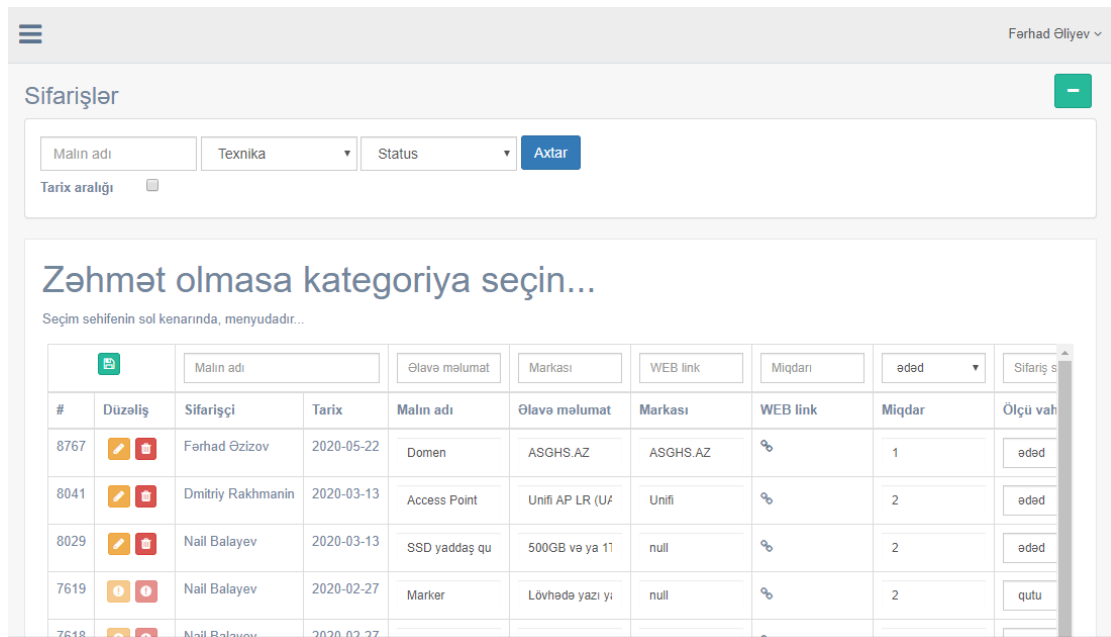
Zəhmət olmasa kategoriya seçin...

Seçim sehifənin sol kenarında, menyudur...

#	Düzeliş	Sifarişçi	Tarix	Malın adı	Əlavə məlumat	Markası	WEB link	Miqdar	Ölçü vahidi	Status
8767		Fərhad Əzizov	2020-05-22	Domen	ASGHS.AZ	ASGHS..		1	ədəd	Gözləmədə
8041		Dmitriy Rakhmanin	2020-03-13	Access F	Unifi AP LR (l	Unifi		2	ədəd	Gözləmədə
8029		Nail Balayev	2020-03-13	SSD yad	500GB və ya	null		2	ədəd	Gözləmədə
7619		Nail Balayev	2020-02-27	Marker	Lövhdə yazı	null		2	qutu	Təchizat şöbəsinə gö
7618		Nail Balayev	2020-02-27	Elektrik l	6 və daha çox	null		5	ədəd	Təchizat şöbəsinə gö
7356		Fərhad Əzizov	2020-02-18							Təchizat şöbəsinə gö

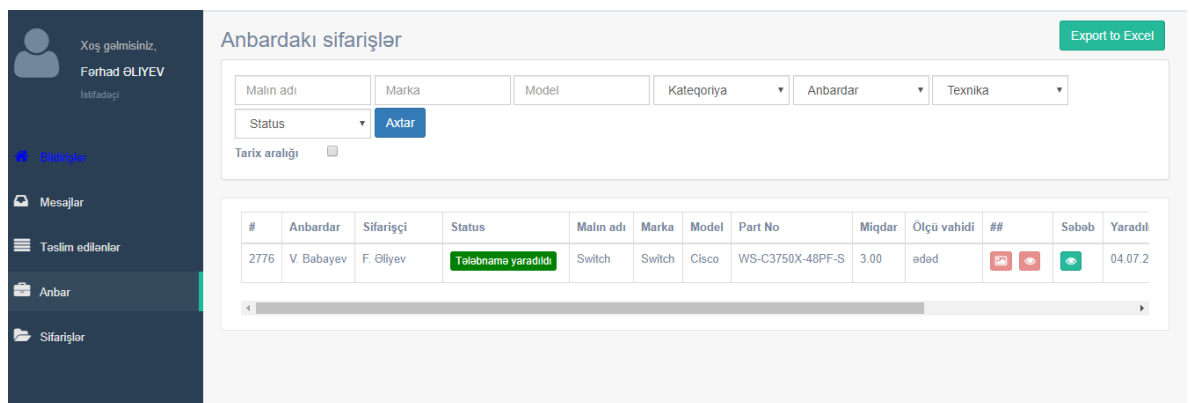
Şəkil. 4 Sifarişçi sisteminin interfeysi

Yeni sifariş vermək üçün təyin edilmiş user yuxarıdakı + işarəsinə basaraq yeni sifarişin bölmələrini doldurur. Şəkil. 5

Şəkil. 5 Sifarişçi sisteminin interfeysi

Yeni sifariş yaradarkən malın adını, əgər varsa əlavə məlumatı markası tövsiyyə olunacaq link, miqdarı, sifariş səbəbi, tövsiyyə olunacaq şəkil yerləşdirilərək basılır. Təqdim edilən sifariş gözləmə statusu adı altında sifarişlər siyahısına əlavə edilir. Burada deadline vaxtlarında olurki admin tərəfindən verilir, buda 10 gün hesab edilir, eger 10 gün ərzində sifarişə baxılmarsa statusun rəngi dəyişir. Şəkil. 6

Şəkil.6 Sifarişçi sisteminin anbar menu

Burada sifərişi verildikdən sonra bütün prosedurlardan keçərək alınırsa, anbardara mənimsədilir yəni anbardarın hesabı ilə yanaşı və bebeliklə hər istifadəçidə bu sifariş anbar menusuna(bölməsinə) düşür, yəni alınıb sifariş hazırdır məqsədi daşıyır. Burada həmin sifarişin statusunda tələbnamə yaradıldı status

gəlirki onun üzərinə basanda sifarişin keşdiyi proseslər ardıcılığı, hansı vaxt aralığında harda olması (statusu tarixçəsi) göstərilir.

Gözləmədə- sifariş ilk yaradılanda status bu ad altında düşür.

Təchizat şöbəsinə göndərildi- departamentin rəhbəri sifərişi təsdiqləyəndən sonra sifariş təchizat şöbəsinə göndərilir.

Alternativ yaradılıb- Təchizat şöbəsinin rəhbəri sifarisi bolusdurdukdən sonra kiməki yonləndirdi həmin adam alternativlər yaradır.

Alımlara əlavə olundu - 3 və ya 4 dənə alternativ yaradıldı təchizat şöbəsinin rəhbəri içərisindən bir neçəsini seçdikdən sonra həmin alternativləri rəhbərliyə göndərir. Rəhbərlik içərisindən birini seçir və beləliklə sifariş alımlara əlavə olunur.

Hesaba əlavə edilib-hüquq bölməsi hesablara nəzarət edir, hesab açır pul ayırır və beləliklə sifariş hesaba əlavə edilir. Şəkil.7

Switch ×

#	Status	Tarix
1	Gözləmədə	2019-07-04 10:47:02
2	Təchizat şöbəsinə göndərildi	2019-07-04 10:49:15
3	Alternativ yaradılıb	2019-07-05 17:05:39
4	Alımlara əlavə olundu	2019-07-05 17:06:09
5	Hesaba əlavə edilib	2019-07-05 17:18:08
6	Hüquqa göndərilib	2019-09-23 12:29:19
7	Anbara daxil oldu	2019-11-29 17:41:13
8	Tələbname yaradıldı	2019-12-29 20:39:20

Şəkil.7 Sifarişin status tarixçəsi

Anbardar da sifərişi təslim etdikdən öz hesabında və istifadəçilərin hesabında sifariş təslim edilənlər siyahısına düşür. Şəkil.8

#	Sifarişçi	Status	Malın adı	Marka	Model
6872	N. Balayev	Sifariş təhvil verildi	2D skaner	2D skaner	DS9208-SR
6761	F. Əliyev	Sifariş təhvil verildi	Rack	Rack	Mirsan Rack 42U 600*1000
6760	F. Əliyev	Sifariş təhvil verildi	EPDU	EPDU	BA 0U 12xC13
6719	F. Əliyev	Sifariş təhvil verildi	Kompyuter dəsti	Kompyuter dəsti	i5 9400 16gb/1TB
5895	N. Balayev	Sifariş təhvil verildi	Notebook üçün RAM	Notebook üçün RAM	DDR3 4GB

Şəkil.8 Sifarişçi sisteminin interfeysi

Əgər lazım olarsa buradan Export to Excel düyməsinə klikləyərək təslim edilən sifarişləri excelə convert etmək mümkündür.

Eləcədə hər bir menuda axtarış etmək üçün filterlər mövcuddur, hansı ki vaxt sərfinin qarşısını alır. Şəkil.9

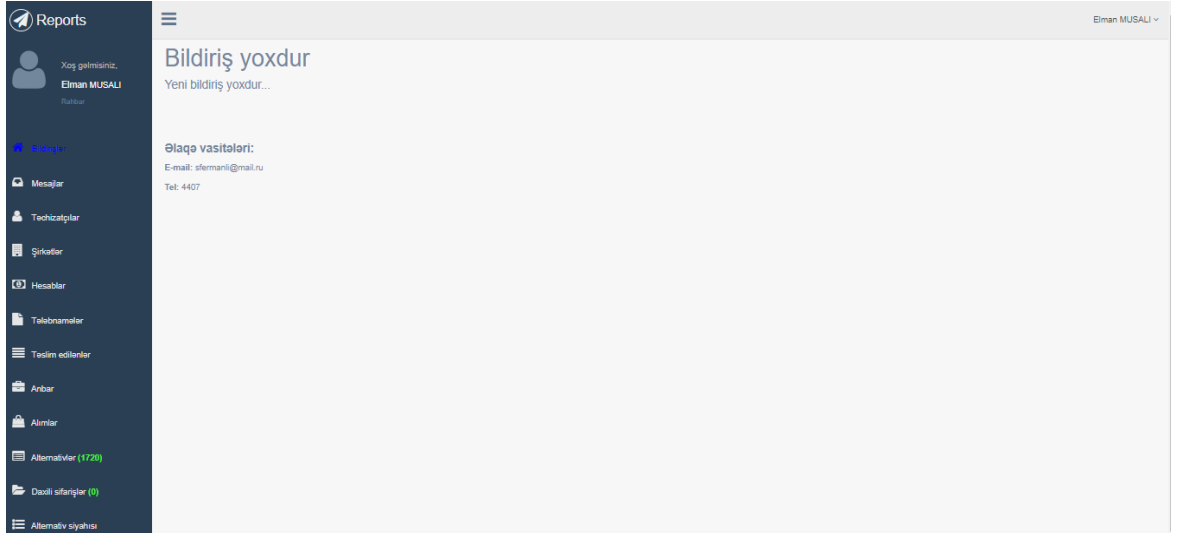
Şəkil.9 Sifarişçi axtarış filteri

Əgər sifarişçi təslim edilənlər siyahısında təslim olunmayan sifariş görərsə cədvəldə köməyi ilə sifarişin ona təslim olunmadığını bildirməlidir. Şəkil.10

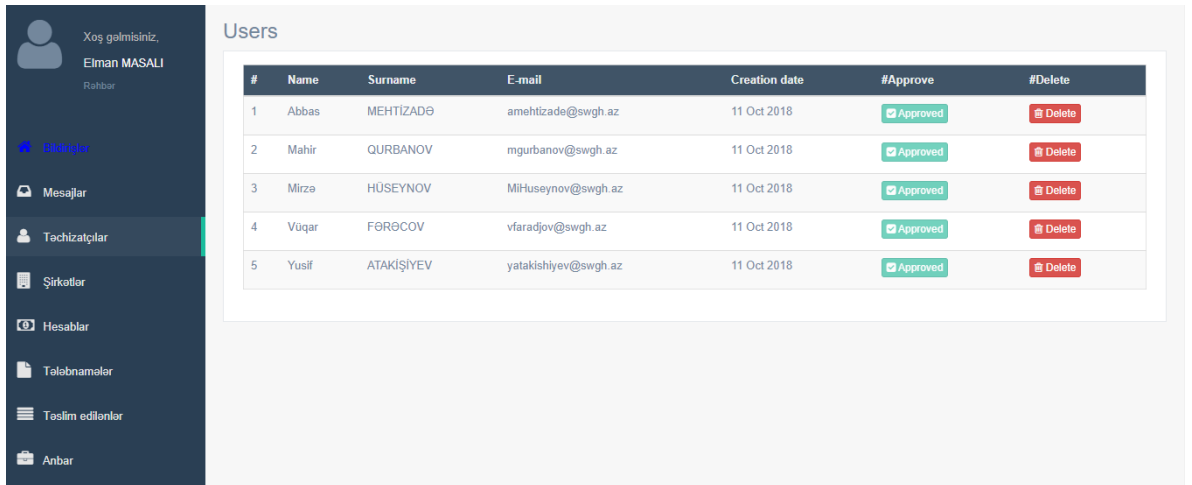
#	Sifarişçi	Status	Malın adı	Marka	Model	Part No	Miqda
8669	G. Quliyev	Tələbnamə yaradıldı	Stola yapışqan qələm	Resepsiyon qələmi	Bigpoint	BP938-35	4.00
8668	G. Quliyev	Tələbnamə yaradıldı	marker sarı	Textmarker	Foska	sarı MK2008	5.00
8667	G. Quliyev	Tələbnamə yaradıldı	diyircəkli qələm	Diycircekli qələm	Bigpoint	1.00 mm mavi	25.00
8666	G. Quliyev	Tələbnamə yaradıldı	Qeyd kağızı - ağ	Qeyd kağızı	Lizy	8x8 sm bayaz	5.00
8665	G. Quliyev	Hesaba əlavə edib	A4 kağız	Kağız	HP	A4 Formatlı	24.00

Şəkil.10 Sifarişçi sisteminin interfeysi

Gördüyünüz kimi təchizat şöbəsinin rəisinin menular şəkindəki kimidi. Burada təchizatçılar dedikdə rəis tərəfindən sifariş kimlər arasında bölünürsə, həmin işçilər nəzərdə tutulur. Şəkil.11 Şəkil.12

Şəkil.11 Təchizat şöbəsinin rəisinin interfeysi

Şəkil.12 Təchizat şöbəsinin rəisinin interfeysi

Şirkətlər menusunda ki şəkində görsənən siyahı müəssisənin sifariş aldığı şirkətlərdir. Şəkil.13

#	Satıcı	Direktor	Satıcı VÖEN	Satıcı Hesab №	Bank
1	"A4Plaza" MMC	Məmmədov Elşən Abbasəli oğlu	2002760381	AZ28KABA000000000000002163519	Yapı Kredi Bank Azer
2	"ABŞERON-ŞİN" MMC	ƏHMƏDOV ƏYASƏD BAYRAM OĞLU	1000407721	AZ30UBAZ04051005740060AZN001	"UNİBANK" ASC-nin
3	"Altair Technologies" MMC	Nəriman Əhməd oğlu Səferov	1304700141	AZ39ACAB00210100000000445372	"Accessbank" QSC
4	"Arash Medical Company" MMC	Məmmədov Kamran Abid	1402018961	AZ90AZFi00000101000250940025	AFB Bank ASC Həya
5	"ASFİL" MMC	Qocayev İmran Məmməd oğlu	1500330721	AZ06ACAB00210100000000446257	Access Bank QSC Sı
6	"Az Texnika LTD" MMC	Rəşad Fəridin oğlu Əliyev	1301500271	AZ15AZFi00000100000105190001	"AFB" Bank ASC
7	"AZ-TC İnşaat" MMC	Əfsun Vilayət oğlu Orucov	1501832351	AZ46AZRT40060019440021210007	Azər-Türk Bank ASC
8	"B. Sərdarov adına maşınqayırma zavodu" TASC	M.S. Süleymanov	9900060661	AZ57KABA000000000000004044991	Yapı Kredit Bank Azə
9	"Fin.Plac" MMC	Nətin Fəridin oğlu Cəhənov	2004044011	AZ78KABA00000000000000004677609	Yapı Kredi Bank Azer

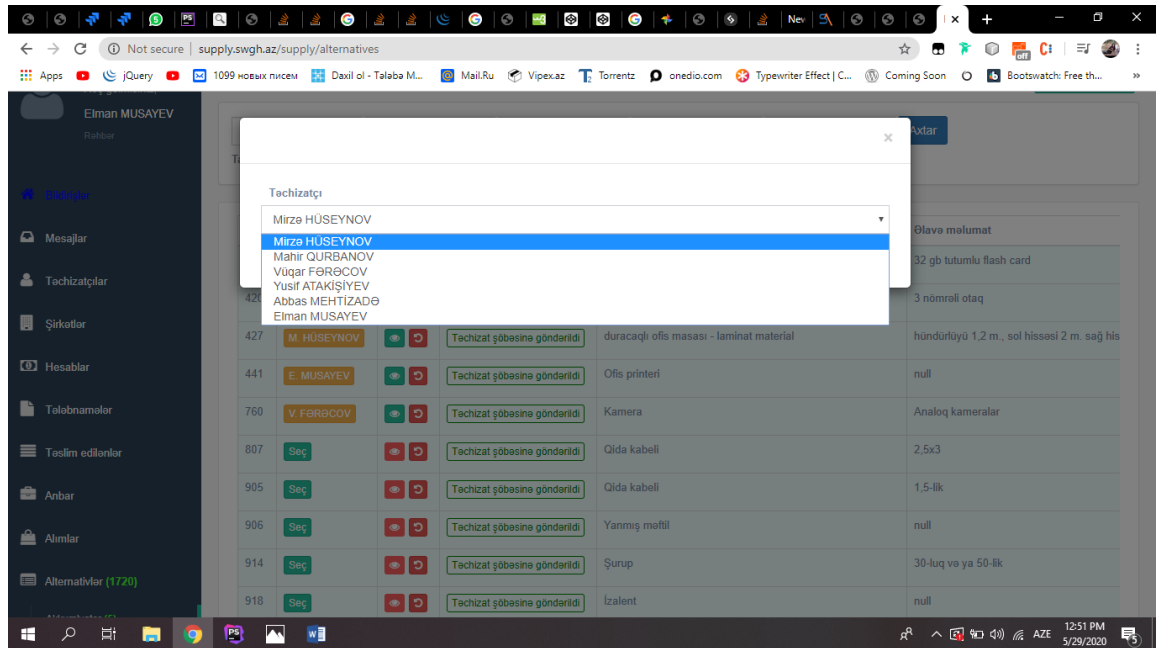
Şəkil.13 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Burda şirkətlər siyahısına şirkəti, ya admin əlavə edə bilər, yadək müəssisə hər bir şirkətə form göndəriri ki, bu formu doldurduqdan sonra müəssisə onları bu siyahıya əlavə edir. Şəkil.14

Şəkil.14 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Daxili sifarişlər- bu təchizat şöbəsinin öz departamentlərinin ehtiyacı olduqları sifarişlərdir. Alternativlər siyahısı- digər departamentlərdən gələn yeni sifarişlərdir. Buradada sifarişlər kateqoriya üzrə gəlir . Məsələn İnventar kateqoriyasına baxaq. Burada ilk növbədə sifariş gəldikdə şöbə rəisi bu sifariş üzrə təchizatçını təyin edir.

Cədvəldə bunu Seç düyməsinə basaraq açılmış pəncərədə seçim siyahısından uyğun bildiyi təchizatçını təyin edir və təsdiqləyir. Şəkil.15

Şəkil.15 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Təchizatçı təsdiqlənəndə mail olaraq həmin təchizatçıya bildiriş gedir. Həm də eyni ilə sifarişçiyədə təchizatçı təsdiqləndi barədə bildiriş gedir , bu bildirişin əsas məqsədi təchizatçı və sifarişçi arasındakı dialoqun asandlaşdırılmasıdır. Eyni zamanda təchizatçı səhv seçilərsə Edit etmə imkanı sistemdə mümkündür.

Burada cədvələ qırmızı rəngdəki geri çevir işarəsi sifarışı birinci mərhələyə yəni sifarişçinin özünə qaytarır. Bu o halda baş verir ki, sifarişçi dəqiq məlumatları doldurmayıb və ya hansısa səhv məlumat daxil edib. Bu zamanda bu düymə basılanda sifarışı geri göndərmək istəyirsinizmi pəncərəsi yaranır və bildirilir ki, təsdiqləndiyi halda sifarişçiyə mail ilə bildiriş göndəriləcək. Təsdiqləndikdən sonra statusda öz növbəsində dəyişir(Sifarişçiyə geri göndərildi). Şəkil.16

#	Təchizatçı	+	Status	Məlin adı	Əlavə məlumat
146	V. FƏRƏCOV	 	Təchizat şöbəsinə göndərildi	Flash card	32 gb tutumlu flash card
420	M. HÜSEYNOV	 			3 nömrəli otaq
427	M. HÜSEYNOV	 		laminat material	hündürlüyü 1,2 m., sol hissəsi 2 m. sağ hi
441	E. MUSAYEV	 			null
760	V. FƏRƏCOV	 			Analoq kameralar
807	Seç	 	Təchizat şöbəsinə göndərildi	Qida kabeli	2,5x3
905	Seç	 	Təchizat şöbəsinə göndərildi	Qida kabeli	1,5-lik
906	Seç	 	Təchizat şöbəsinə göndərildi	Yanmış məftil	null

Şəkil.16 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Cədvəldə digər yaşıl rəngli işarə isə alternativləri göstərir. Bu düymə basıldıqda biri aktiv olmaqla bir nece alternativ göstərilə bilər. Təchizat şöbəsinin rəisi onlardan bir neçəsini və ya birini təsdiqləməklə rəhbərliyə göndərə bilər. Bunların içində tövsiyə olunan yalnız bir alternativ ola bilər ki, rəhbərlik qərarlız qalarsa tövsiyə olunmuş alternativini görə bilsin. Yenədə son seçim rəhbərliyin verdiyi qərardan aslıdır.

Tələbnamə menu. Tələbnamə maliyyə departamenti üçün yaradılır. Əgər məsələn 10 komputer sifariş verilibsə onun nə məqsədlə lazım olduğı onun vasitə ilə maliyyə departamentinə bildirilir. Tələbnamənin yaratmaq üçün yuxarda şirkət seçilir , sonra basılır. Bu o deməkdir ki, seçdiyiniz şirkət üçün tələbnamə yaradılır. Yaradılarkən aşağıdakı cədvələ yeni yaradılmış tələbnamə, nömrəsi kim tərəfindən və nə vaxt yaradıldığı düşür. Şəkil.17

Tələbnamələr Şirkət seçin +

Şirkət Axtar

« 1 2 3 4 5 6 7 8 ... 34 35 »

#	Tələbnamə №	Şirkət	Yaradan istifadəçi	Yaradılma tarixi	#Əməliyyatlar
1	1740	"A4Plaza" MMC	Elman MUSAYEV	31.05.2020	
2	1739	F/Ş Karimov Ədalət Tofiq oğlu	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	
3	1738	F/Ş Karimov Ədalət Tofiq oğlu	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	
4	1737	F/Ş Karimov Ədalət Tofiq oğlu	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	
5	1736	"A4Plaza" MMC	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	
6	1735	"A4Plaza" MMC	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	

Şəkil.17 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Hər bir tələbnamənin qabağında əməliyyatlar var. İlk əməliyyat

basdıqda aşağıdakı kimi bir səhifə gəlir. Burda gözləmədə olan sifarişlərdə əlavə et işarəsini basdıqda sağdakı cədvələ düşür artıq tələbnaməyə əlavə edilmiş olur. Burda sifarişin adı, markası modeli miqdarı, şirkət və s göstərilir. Tələbnaməyə gözləmədə olan şirkətlərdən yalnız tələbnamə yaradılarkən seçilən şirkət ilə üst-üstə düşən şirkətlərin sifarişi əlavə edilə bilər. Şəkil.18

Gözləmədə olan sifarişlər

#	Əlavə et	Təhvil alan	Məlin adı
246		N. Babayev	Elektrik soba və idarəetmə bloku
342		V. Babayev	Zəncirin kilidi
1560		V. Babayev	MTP3550
1561		V. Babayev	MTP 3550 əl radiostansiyasının və əlavə batareyasının doldurulması üçün
1622		V. Babayev	Batareya
1699		V. Babayev	TV kabel

Cari tələbnaməyə aid sifarişlər

#	Sil	Təhvil alan	Məlin adı	Marka	Model	M
8738		M. Sultanov	Ön çəşkanın arxa razval oymağı	Ön çəşkanın arxa razval oymağı	Peugeot	2.
8739		M. Sultanov	Ön faralar	Ön sağ-sol fara	Peugeot	2.
8740		M. Sultanov	Forsunka	Forsunka	Peugeot	4.

Şəkil.18 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Tələbnaməyə sifarişləri əlavə etdikdən sonra əməliyyatlar içindəki digər işarəyə basdıqda isə həmin Cari tələbnaməyə aid bütün sifarişlər çapa gedir.Beleləliklə sənəd maliyyə departamentinə gedir. Şəkil. 19

9/31/0220 Tələbname

"Silk Way Business Aviation MMC-nin "GHC" filialı (idarə), müəssisə"

M-11 N-II nümunəvi idarəetməsi Forma

TƏLƏBNAMƏ 1739

31 May 2020

Fiş Karimov Ədalət Tofiq oğlu

Məbləğ	Valyuta
1096	AZN

No	Mətin adı	Növü, markası, part №	Miqdar	Qiymət	Məbləğ	Əlavə məlumat
8738	Ön pəhlənin ərsə nəvəli oymağı	Ön pəhlənin ərsə nəvəli oymağı, Peugeot, Sənci, Tərk	2,00 ədəd	129.0000	258.0000AZN	Peugeot Partner - 10,05880 - Mərkəzi avtomobil
8739	Ön fənlər	Ön sağ-əl fənlər, Peugeot, Sənci, Frans	2,00 ədəd	175.0000	350.0000AZN	Peugeot Partner - 10,05880 - Mərkəzi avtomobil
8740	Fənlər	Fənlər, Peugeot, Sənci, Frans	4,00 ədəd	122.0000	488.0000AZN	Peugeot Partner - 10,05880 - Mərkəzi avtomobil

Tərtib etdi: Elman MUSAYEV

Təslim alan: Mubəriz Sultanov

Tələb etdi: Elçin HƏSƏNOV

Təsdiq etdi: Elçin HƏSƏNOV

Print 1 sheet of paper

Destination HP LaserJet 1020

Pages All

Copies 1

Layout Portrait

More settings

Şəkil.19 Cari tələbnaməyə aid olan sifarişlərin çapı

Digər düymə isə tələbnaməni silmək imkanı verir ki, bu yalnız təchizat departamentinin səlahiyyəti altında mümkün olur. Digər istifadəçilərin interfeysində bu düymə aktiv deyildir. Şəkil.20

#	Tələbname №	Şirkət
1	1739	Fiş Karimov Ədalət Tofiq oğlu
2	1738	Fiş Karimov Ədalət Tofiq oğlu
3	1737	Fiş Karimov Ədalət Tofiq oğlu

!

Silmək istədiyinizdən əminsiz?

Bu əməliyyatın geri döndürülməsi yoxdur...

SİL
Geri

	Yaradan istifadəçi	Yaradılma tarixi	#Əməliyyatlar
	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	👁 🔍 🗑
	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	👁 🔍 🗑
	Mirzə HÜSEYNOV	22.05.2020	👁 🔍 🗑

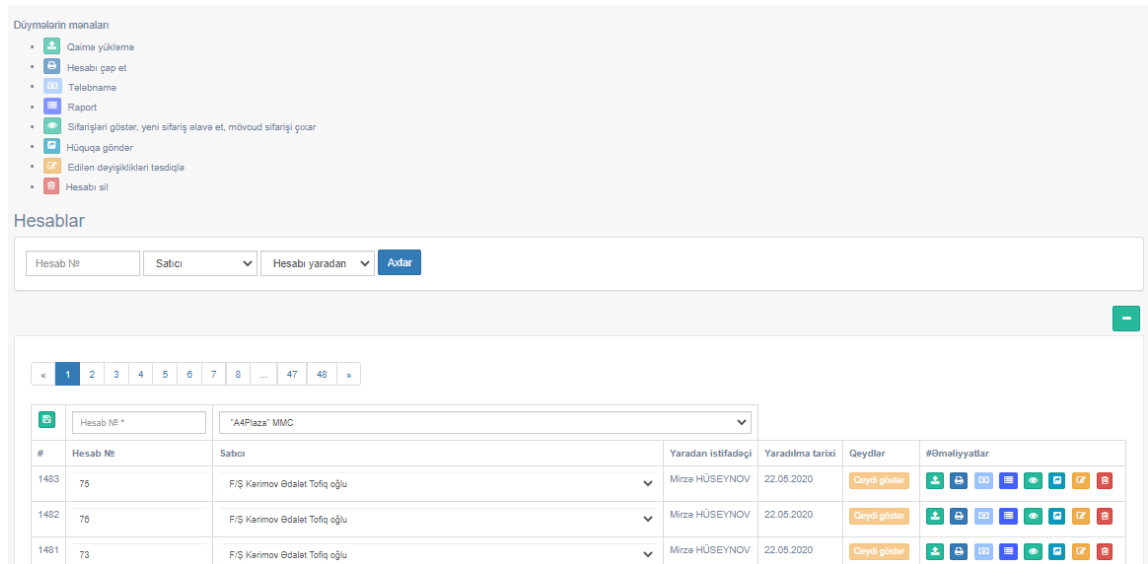
Şəkil.20 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Eyni zamanda təchizatçılarda yalnız öz yaratdıqları tələbnamələr görsəndiyi halda, təchizat departamentinin rəisində bütün işçilərin eyni ilə özünün yaratdığı tələbnamələrin siyahısı görsənir.

Hesablar. Hesab hüquq departamentinə hesabın verilməsi üçün yaranır. Eyni ilə işarəsini basdıqda form açılır. Burada tələbnamədən fərqli olaraq hesab nömrəsi avtomatik deyil əllə daxil edilir və şirkət seçilir. Hesab yaratdıqdan sonra yaranmış hesab yenidən aşağı cədvələ düşür. Silmək, düzəliş etmək, hüquqa göndərmək bu

əməliyyat yalnız təchizat şöbəsinin rəisinə aid edilir. Digərlərində bu səlahiyyət yoxdur. Əgər hüquqa göndərəndən sonra o departament hesablarda səhv taparsa müəyyən qeyd yazı bilər, hansı ki, bu qeyd də öz növbəsində cədvəldə görünür.

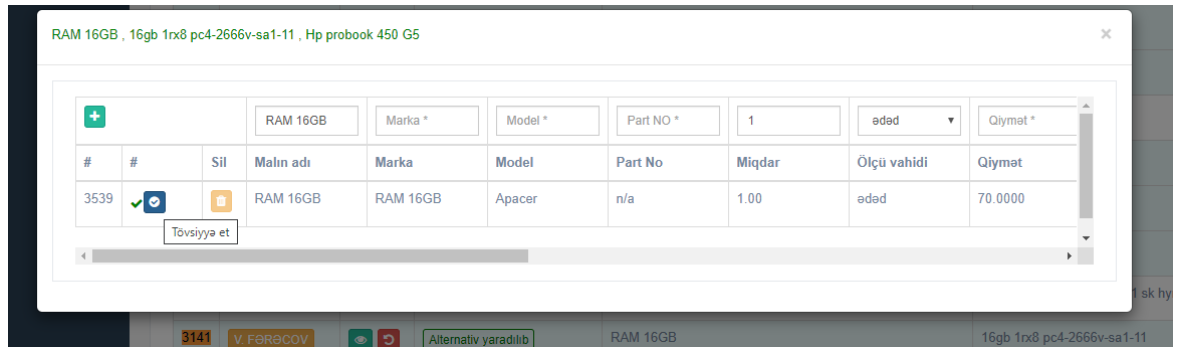
Şəkil.21

Şəkil.21 Təchizat şöbəsinin hesab interfeysi

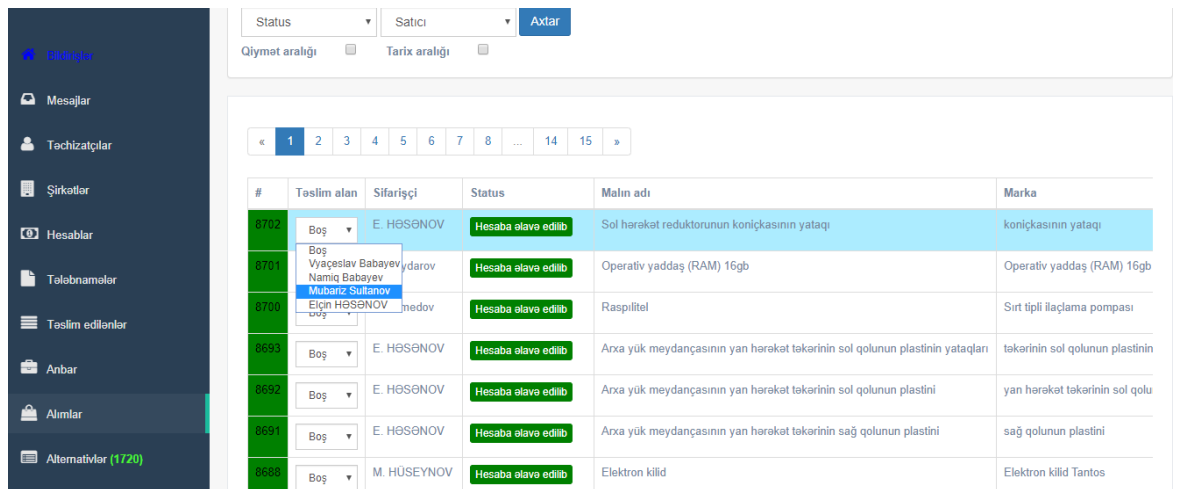
Eyni ilə burada da çap etmək, qaiməyə baxmaq, Sifarişləri göstər, yeni sifariş əlavə et, mövcud sifariş çıxar, və hesaba bağlanmış tələbnamənidə görmək mümkündür.

Şəkil.22

Şəkil.22 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

Alımlar menu. Burada rəhbərlik təsdiqləyəndən sonra sifariş alımlara bölməsinə düşür. Alımlardan anbara təslimat gedir. Burada anbardarların siyahısı olur, eyni zamanda burada sifarişçinin özünün adı çıxır. Çünki elə sifarişlər var ki dəftər, qələm kimi bunları sifarişçinin özünədə mənimsətmək mümkündür. Hər hansı birini ya anbardarları yada sifarişçinin özünü klik etdikdən sonra həmin user-ə mail vasitə ilə bildiriş gedir. Şəkil.23

Şəkil.23 Təchizat şöbəsinin rəsinin interfeysi

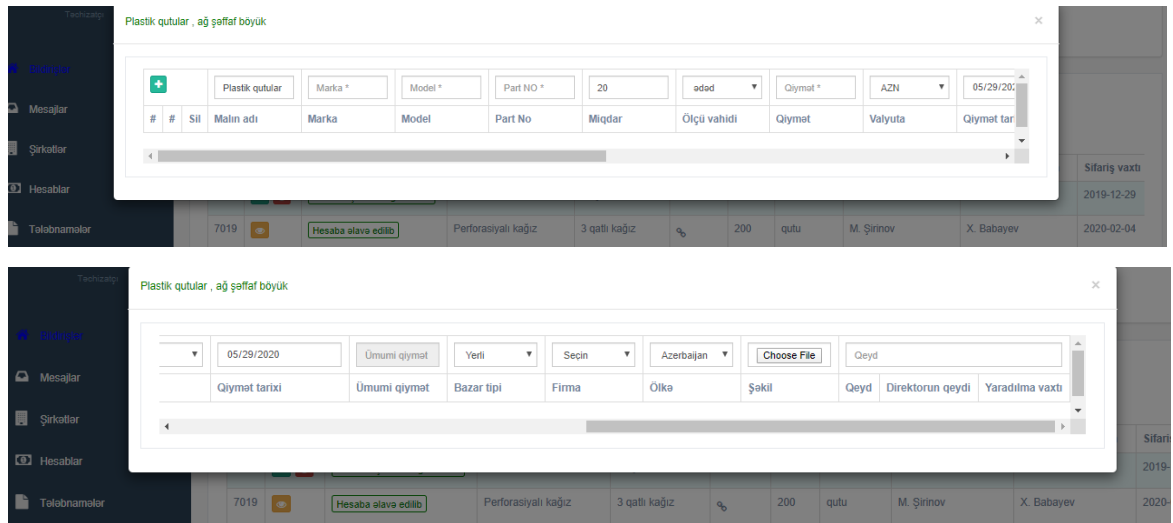
Şəkil.24 Təchizatçıların interfeysi

Təchizatçı dedikdə yəni təchizat şöbəsinin rəisi gələn yeni sifarişləri öz işçiləri arasında bölərkən təyin etdiyi user-lər nəzərdə tutulur. Təchizatçılar sifarişi emal edir qiymətləndirir, onlara uyğun alternativlər yaradır və sonda son seçim üçün rəisə yönləndirir. Şəkil.24

Əlbətdəki təchizatçı alternativ yaradarkən araşdırdığı sifarişin adını markasını modelini miqdarını ölçü vahidini , bazar tipini yəni yerli yoxsa xarici bazar olduğunu, malı alacağı firmanın adını və ən əsası qiymət tarixini və.s qeyd edir.

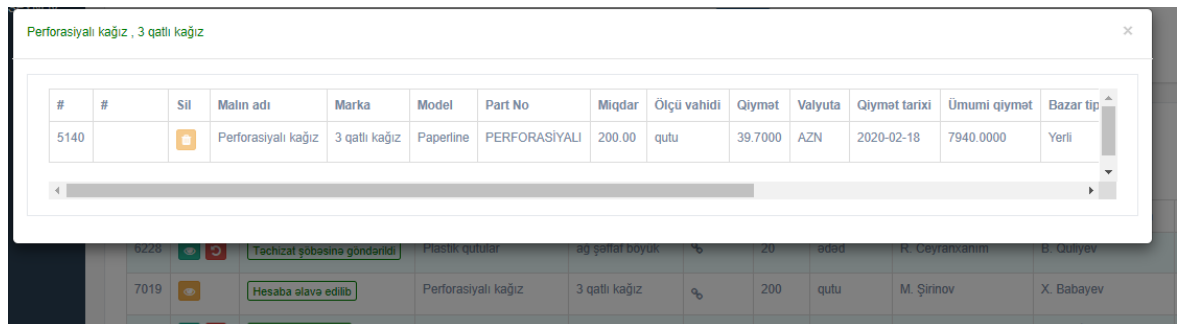
Burada bəzi nüanslar var ki məsələm qiymət tarixini qeyd etməkdə məqsədə ondan ibarətdir ki, təchizatçı anlaşıdığı firmayla cari gündə qiymət 100 Azn təşkil edirsə bir həftə sonra bu qiymət arta bilər. Ona görə cari günə uyğun qiymət və tarix qeyd edilir.

Digər nüans verilən sifarişdə malın sayı ilə bağlı olur. Əgər təchizatçıya bir maldan 20 dənə sifariş gəlibsə lakin anlaşıdığı firmada bu maldan yalnız 15 dənə qalıbsa təchizatçı miqdarı zalda bilər. Bu təqdirdə sistem elə qurulmuşdur ki, avtomatik olaraq digər 5 malı yeni sifariş olaraq həmin təchizatçının hesabına əlavə edir(artıq bu sifariş təchizat departamentinin rəisi tərəfində avtomatik təsdiqlənmiş olur). Bu bildiriş həm də sifarişçinin hesabında göstərilir ki 15 dənə mal artıq sifariş verilib. Digər beşi gözləmə statusu altındadır. Şəkil.25

Şəkil.25 Təchizatçıların interfeysi

Hər şey öz qaydasında getdikdən sonra hesaba əlavə edilir və status dəyişir.

Şəkil.26 Təchizatçıların interfeysi

Təchizatçının menyusundakı alımlar bölməsində sifarişin rəngi deyə deadline kateqoriyasında mövcuddur. Burada yaşıl rəng sifarişinin deadline vaxtına hələ uzun müddət qaldığını, sarı rəng xəbərarlıq kimi artıq vaxtın daraldığını, qırmızı rəng isə deadline vaxtının bitdiyini göstərir. Şəkil.26, Şəkil.27

#	Təslim alan	Sifarişçi	Status	Məlin adı	Marka	Model	Part No
8489	Boş	R. Ceyranxanım	Hesaba əlavə edilib	Demir şlaf dörd qapılı	Demir şlaf	dörd qapılı	LJO-400/2-4
6302	Boş	G. Quliyev	Hesaba əlavə edilib	Kağız paket	Xüsusi paket çanta	Sənəd göndərmək üçün	Kağız
7019	Boş	M. Şirinov	Hesaba əlavə edilib	Perforasiyalı kağız	3 qatlı kağız	Paperline	PERFORASIYALI
6631	Boş	E. HƏSƏNOV	Hesaba əlavə edilib	6.00 R9 RV20 Continental	Tekər	RV20 Continental	6.00R9
6630	Boş	E. HƏSƏNOV	Hesaba əlavə edilib	8.00-16.5 Continental	Tekər	CAMSO	8.00-16.6
6611	Boş	R. Ceyranxanım	Hesaba əlavə edilib	Boyundan asma ip	Boyunbağı	Business Aviation	Yoyo və 2tərəfli kart tutacağı
6537	Boş	E. HƏSƏNOV	Hesaba əlavə edilib	Tekər kameri 6.00-9	Kamer	CAMSO	6.00-9
6377	Boş	M. Şirinov	Hesaba əlavə edilib	Zərf	Zərf	ASG loqotipli	Diplomat 110x220 mm

Şəkil.27 Təchizatçıların interfeysi

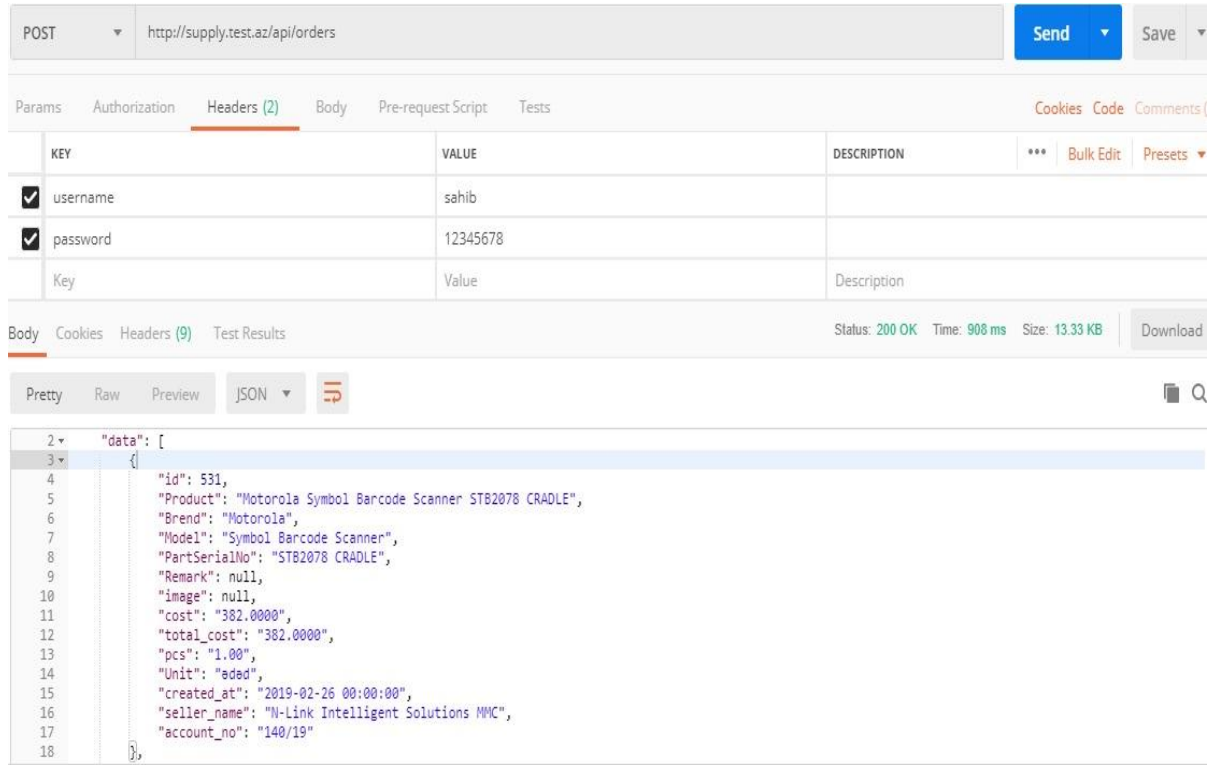
Eyni zamanda təchizatçı sifarişin şəklinə(sifarişçi tərəfindən əgər yələşdiribse) dəqiq və düzgün malı axtarmaq üçün baxmaq imkanına malikdir. Şəkil.28

	Miqdar	Ölçü vahidi	Qiymət	Ümumi qiymət	##	Səbəb	Yaradılma tarixi	Satıcı	Hesab	Qai
	1.00	ədəd	350.0000	350.0000			05.05.2020	Ofis Alemi MMC	0659	
	1000.00	ədəd	0.9800	980.0000			16.04.2020	"Nur Art" MMC	SWBA GHC 06/20	
ALI	200.00	qutu	39.7000	7940.0000			04.02.2020	"A4Plaza" MMC	6831	
	10.00	ədəd	332.0000	3320.0000			21.01.2020	"LOKOMOTIV"MMC	129	

Şəkil.28 Təchizatçıların interfeysi

Sistemdə eyni zamanda digər alt şirkətlərlə inteqrasiyanı təmin etmək məqsədi ilə API hazırlanmışdır. Bu API- lərin köməyi ilə alt şirkətlər müraciət edərək onlara

lazım informasiyanı əldə edə, sifarişlərin hesabatını çıxarda bilərlər .Eyni zamanda bu Api-lərin köməyi ilə özlərinə məxsus sistemdə onları işlədə, bazalarına yazı bilərlər. Sistem API –ları JSON formatında göndərir. Şəkil.29

The screenshot shows a REST client interface with the following details:

- Method:** POST
- URL:** http://supply.test.az/api/orders
- Headers:**

KEY	VALUE	DESCRIPTION
username	sahib	
password	12345678	
- Status:** 200 OK
- Time:** 908 ms
- Size:** 13.33 KB
- Response Body (JSON):**

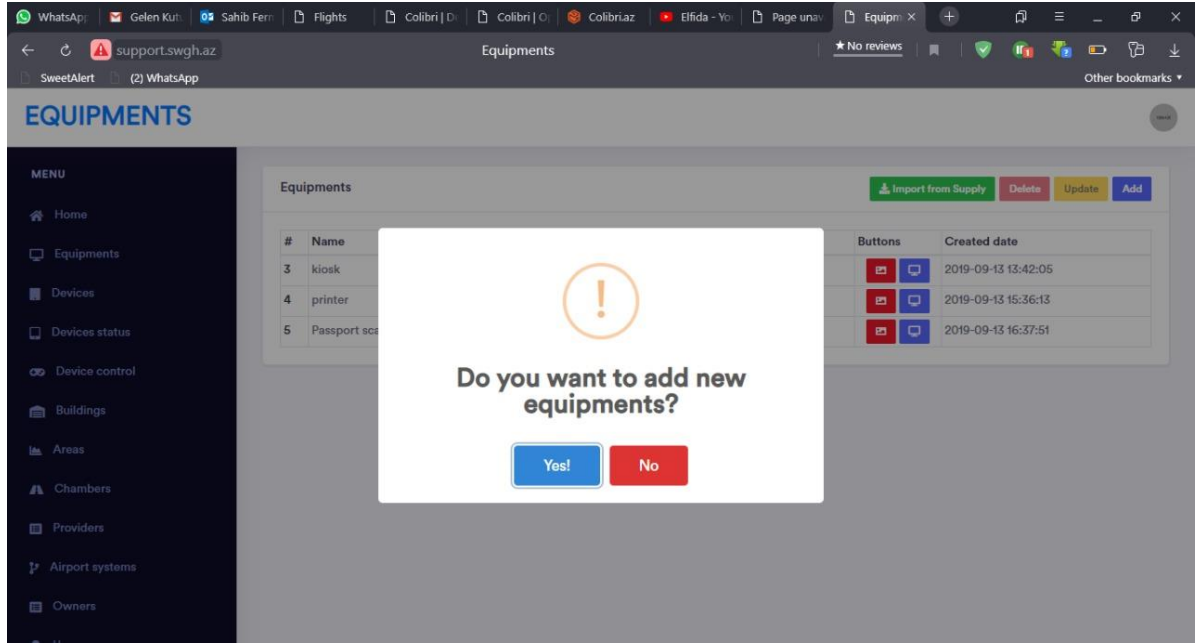
```

{
  "data": [
    {
      "id": 531,
      "Product": "Motorola Symbol Barcode Scanner ST82078 CRADLE",
      "Brand": "Motorola",
      "Model": "Symbol Barcode Scanner",
      "PartSerialNo": "ST82078 CRADLE",
      "Remark": null,
      "image": null,
      "cost": "382.0000",
      "total_cost": "382.0000",
      "pcs": "1.00",
      "Unit": "aded",
      "created_at": "2019-02-26 00:00:00",
      "seller_name": "N-Link Intelligent Solutions MMC",
      "account_no": "140/19"
    }
  ]
}

```

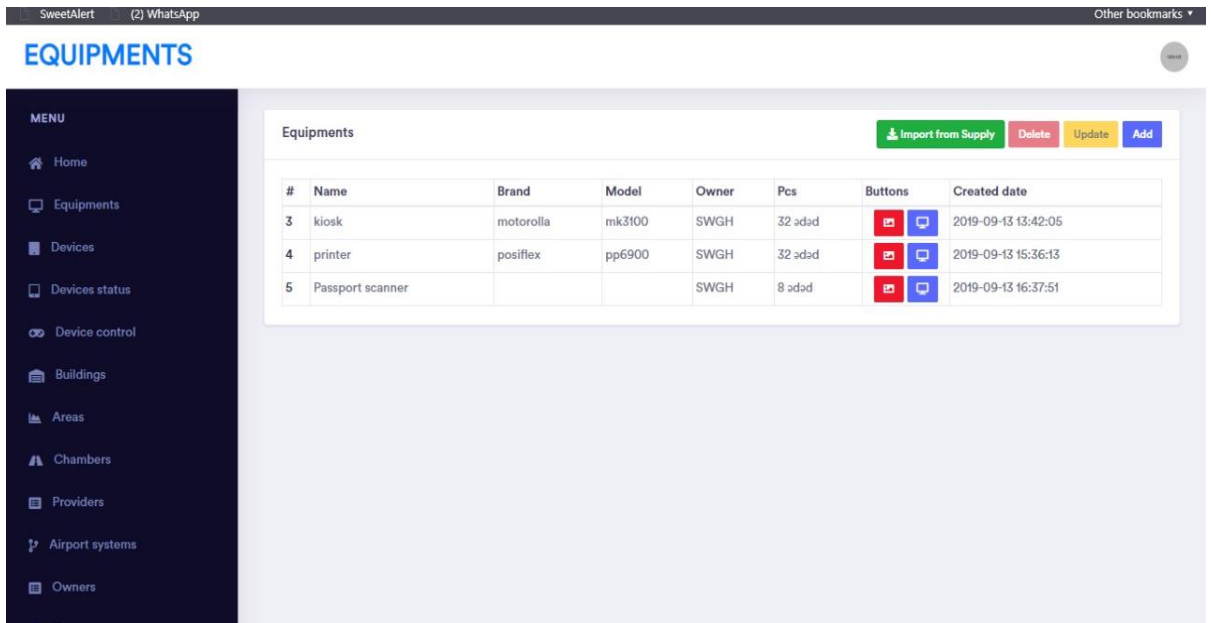
Şəkil.29 Sistemin göndərdiyi API

Nümunə olaraq digər şirkətin təhvil aldıqları sifarişləri Json formatında alaraq öz sistemlərinə inteqrasiyasına misal olaraq Equipments sistemini göstərmək olar.

Şəkil.30 Digər alt şirkətin interfeysi

Məsələn digər alt şirkət üçün hazırlanmış interfeysdə import from Supply düyməsinə basaraq bizim sistemdəki təhvil verilmiş sifarişlər siyahısını API vasitə ilə bu sistemə çağırmaq mümkün olmuşdur. Şəkil.30. Şəkil.31

Şəkil.31 Digər alt şirkətin interfeysi

NƏTİCƏ

İnnovasiya, yalnız, iqtisadi tərəfdən artım gücünün qalxması deyil, eyni zamanda iqtisadi inkişaf istiqamətinin çevrilməsi bununla bərabər həyat standartları səviyyəsinin yüksəlməsi nəzərindən xüsusi əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Müəssisələrdə innovasiyaya əsaslanan inkişaf tərəflərinin təyini aktiv problemlərdən sayılır. Disertasiya işində ölkədə və dünyada fəaliyyət göstərən bir sıra müəssisələrin innovativ inkişafı ilə bağlı mövcud durumu araşdırılmışdır. Eləcədə innovasiyanın inkişafında qarşıya çıxan problemlər araşdırılmışdır. Dissertasiya işinin məqsədi kiçik müəssisələrdə innovativ inkişafı təmin etmək məqsədi ilə biznes müəssisələrində informasiya təminatının inkişaf strategiyalarını araşdırmaq, ölkədə iş həyatında öndə gedən müəssisələrin informasiya təminatının təşkili zamanı istifadəçi və müəssisənin əldə etdiyi üstünlüklər nəzərdən keçirməkdir. Bu məqsədlə kiçik müəssisənin innovativ inkişafında rol oynayan sistem hazırlanmış, onun müəssisəyə və onun işçilərinə yaratdığı üstünlüklər göstərilmişdir. Sistemdə eləcədə informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə digər alt şirkətin bazası ilə integrasiya aparılmışdır.

Disertasiyada yeniliyə və xüsusilə də müəyyən bir şirkətdə praktik tətbiqinə böyük diqqət yetirilir. Hal-hazırda, təşkilatın dayanıqlığını, sabitliyini və səmərəliliyini təmin edən əsas olan yenilik və inkişafdır, vaxt itkisinin qarşısını alınması həmçinin gəlirlilik və böyümənin ən vacib amillərini təşkil edir., Beləliklə, bu sahədəki müasir inkişaflardan maksimum istifadə edilməlidir. Müəyyən bir nümunə ilə innovasiyanın müəssisələrdə necə həyata keçdiyini eləcədə informasiya təminatının öyrənilməsinin nəticələri, müxtəlif firma və şirkətlərin inkişafındakı yeniliyin əhəmiyyətini təsdiqləyəcək və ya təkzib edəcəkdir. Həm də əməliyyat vaxtı məlumatları, bəlkə də bu və ya digər təşkilatı onların həyata keçirilməsinə sövq edəcəkdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan 2020: baxış b gələcək, konsepsiya inkişafı Bakı. 29 dekabr 2012 g.
2. Sayfullina S.F. Rusiya müəssisələrinin innovativ inkişafı problemləri // Müasir elmin uğurları, 2010
3. Fəthutdinov R.A. İnnovasiya menecmenti. - Sankt-Peterburq: Peter, 2008.
4. Bodyakin V.I., Rusiyada indiki mərhələdə innovativ fəaliyyətin dəstəklənməsi problemləri.
5. Plotnikov B.D, Sobolev A.S. The problem of energy in open innovation systems
6. Adner, P. S. (2001). Kənd texnologiyaları dağıdıcıdır? Əsaslandırılmış b soruş baxış b meydana gəlməsi rəqəbatı. Strategiya jurnalı idarəetmə, 23, 667–688.
7. Farman Kasumov Arzu Huseynova National Innovation System and its information support ,2015
8. Zavlin PN, Vasilieva AV Evaluate the effectiveness of innovations. - SPb .: Izd. Business Press House, 1998. 216 p.
9. Sibirskaya E. V. Development of infrastructure to support small businesses 2012
10. Trukhlyaeva A.A. Integrated system for monitoring the innovative potential of regional economic systems // Bulletin of VolSU. Series 3. Economics. Ecology. - 2012. - No. 2 (21). –237 p.
11. Oslo Guide - Guidelines for collecting and analyzing data on innovation, 2018
12. Zakharova E.V. The role of information support in innovation // Actual issues of economics, management and innovation: materials of the International scientific and practical conference of scientists, specialists, university professors, graduate students, students; 2017 .-- c. 103-105.

13. Yakimov A.V. Trends and problems of development and improvement of innovation in Russia // Management Issues. - 2014. - No. 10. - с. 11-17.
14. B.Santo, Innovation as a Means of Economic Development / 1990 .-- 296 s
15. İnnovasiya menecmenti, Q.Süleymanov, M.Ataşışiyev, Bakı şəh, 2004
16. İnnovativ biznesin informasiya dəstəyi // İqtisadiyyat və həyat. 2007
17. А.Мухаммед Ф. Влияние использования информационных технологий на управленческие инновации в государственном учреждении Иордании. Дирасат: Административные науки, Иорданский университет, 2008
18. Хендерсон, J., 2007. Значение планирования преемственности. Лидерство Advance Online, (Vii), с. 7–9.
19. Milli innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi, Qasımov F.H, 2013
20. Ə.Riyad, Ə.Məhəmməd Fİnformasiya Texnologiyalarından istifadənin təsiri İordaniya Dövlət Təşkilatında İdarəetmə İnnovasiyası, İnzibati Elmlər, İordaniya Universiteti, 2008
21. Tang, H. K, Təşkilatlarda İnnovativ İnteqrativ Bir Model, Technovation, cild 18, yox. 5, səh 297-309, 1998
22. Thomke, Stephan H. Təcrübə məsələləri: İnnovasiya üçün yeni texnologiyaların açılması, Harvard Business School Press, 2003,
23. А. Дрейер, Стратегические инновации: новая перспектива стратегического управления, Справочник по бизнес-стратегии, том 7, № 1, с. 143-147, 2006
24. Д.Надлер,. А.Тушман, Организация будущего: стратегические императивы и основные компетенции для XXI века , Организационная динамика, с. 45-60..
25. Панн, Бирс, Успех и неудача инноваций: обзор литературы, Международный журнал по управлению инновациями, том 7, № 3, с. 1-30, 2003

26. Rıjkova T.V., Gorelova L.V. Müəssisənin innovativ inkişafı strategiyası // Ketrin İnstitutunun bülleteni. 2013. № 2 (22). S. 31–40.
27. Gorfinkel.V, Popadyuk T.G. İnnovasiya menecmenti. M.: UNITY-DANA, 2015.391 s.
28. Bortnyk I.M. Rusiyada kiçik innovativ müəssisələrin inkişafının 10 ili, İnnovasiyalar, 2004
29. Kolosova T.V. Müasir müəssisənin innovativ inkişafı üçün idarəetmə metodlarının təkmilləşdirilməsi. N. Novqorod: NNGASU, 2013.129 s.
30. <https://asan.gov.az/az>
31. <http://www.e-gov.az/az/services>
32. <https://www.icenter.az/>
33. <https://www.stat.gov.az/source/industry>
34. www.economy.gov.az
35. www.azstat.org
36. www.maliyye.gov.az
37. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_research_and_development_spending
38. <http://www.statista.com/statistics/732247/worldwide-research-and-development-gross-expenditure-top-countries/>
39. <http://unec.edu.az/application/uploads/2016/07/Qas-mzad-C-mil-.pdf>
40. http://elibrary.bsu.az/yenii%5Ciqtisadkitablar%5C226_innovasiya.pdf4
41. <http://www.ilkinmanafov.com/2016/06/r%c9%99qab%c9%99t-ustunluyu-bar%c9%99d%c9%99/>
42. <https://innovation.gov.ru/sites/default/files/documents/2014/25373/3971.pdf>

XÜLASƏ

Dünya təcrübəsi göstərir ki, istehsalın dayanıqlı inkişafı və uzunmüddətli dövrdə rəqabət qabiliyyətinin qorunması innovasiyadan asılıdır. Dissertasiya işində sənaye müəssisəsinin innovativ inkişafının komponentləri nəzərdən keçirilir və təhlil edilir. İnnovativ parametrlər əsasında innovativ fəaliyyətin həyata keçirilməsinin ilkin şərtləri müəyyənləşdirilmişdir. İnnovativ tədbirlər müəssisənin innovativ inkişaf strategiyasının müəyyən edilməsi çərçivəsində təklif olunur. İnnovativ inkişafın əsas şərti mövcud potensialdan istifadə və real sosial-iqtisadi gəlirlər təmin edə biləcək sahələrdə böyüməsini təmin etməkdir. Yenilikçi bir strategiyanın seçimi innovativ inkişafın vəziyyətindən asılıdır, buna görə onun qiymətləndirilməsi strategiyanın inkişafı prosesinin zəruri əməliyyatıdır.

Dissertasiya işində kiçik təşkilatın innovativ inkişafında informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə hazırlanmış sistemə baxılmışdır. Burada qarşıya qoyulan məqsəd müəssisənin innovativ inkişafını təmin etmək, bunun üçün müəssisənin informasiya təminatını bir sistemdə cəmləşdirərək avtomatlaşdırılmış iş prinsipinə keçmək, vaxt itkisini aradan qaldırmaq eləcədə sistemin digər şirkətlərlə inteqrasiyasını təmin etməkdir. Bunun üçün ölkəmizdə və dünyadabu sahədə iş görən müəssisə və təşkilatlar araşdırılmış və innovasiya məqsədli hazırlanmış sistemin əsas hissələri ümumiləşdirilərək sistemin tərkib hissələri tətbiq olunmuşdur.

ABSTRACT

World experience shows that the sustainable development of production and the preservation of competitiveness in the long run depend on innovation. The components of the innovative development of an industrial enterprise are considered and analyzed in the dissertation. Preliminary conditions for the implementation of innovative activities have been identified on the basis of innovative parameters. Innovative measures are proposed in the framework of defining the innovative development strategy of the enterprise. The main condition for innovative development is to use the existing potential and ensure growth in areas that can provide real socio-economic benefits. The choice of an innovative strategy depends on the state of innovative development, so its evaluation is a necessary operation of the strategy development process.

The dissertation examines a system designed to improve information provision in the innovative development of a small organization. The goal is to ensure the innovative development of the enterprise, to move to the principle of automated work by concentrating the information support of the enterprise in one system, to eliminate the loss of time, as well as to ensure the integration of the system with other companies. For this purpose, enterprises and organizations operating in our country and around the world were studied and the main components of the system developed for innovation were summarized and the components of the system were studied.

АННОТАЦИЯ

Мировой опыт показывает, что устойчивое развитие производства и долгосрочная конкурентоспособность зависят от инноваций. В диссертации рассмотрены и проанализированы компоненты инновационного развития промышленного предприятия. Предварительные условия для реализации инновационной деятельности были определены на основе инновационных параметров. Инновационные меры предложены в рамках определения стратегии инновационного развития предприятия. Основным условием инновационного развития является использование существующего потенциала и обеспечение роста в тех областях, которые могут обеспечить реальные социально-экономические выгоды. Выбор инновационной стратегии зависит от состояния инновационного развития, поэтому ее оценка является необходимой операцией процесса разработки стратегии.

В диссертации рассматривается система, разработанная с целью улучшения информационного обеспечения в инновационном развитии малой организации. Цель состоит в том, чтобы обеспечить инновационное развитие предприятия, перейти к принципу автоматизированной работы за счет концентрации информационной поддержки предприятия в одной системе, исключить потери времени, а также обеспечить интеграцию системы с другими компаниями. Для этого были изучены предприятия и организации, работающие в нашей стране и во всем мире, и были обобщены основные части системы, разработанной для инноваций, и изучены компоненты системы.